

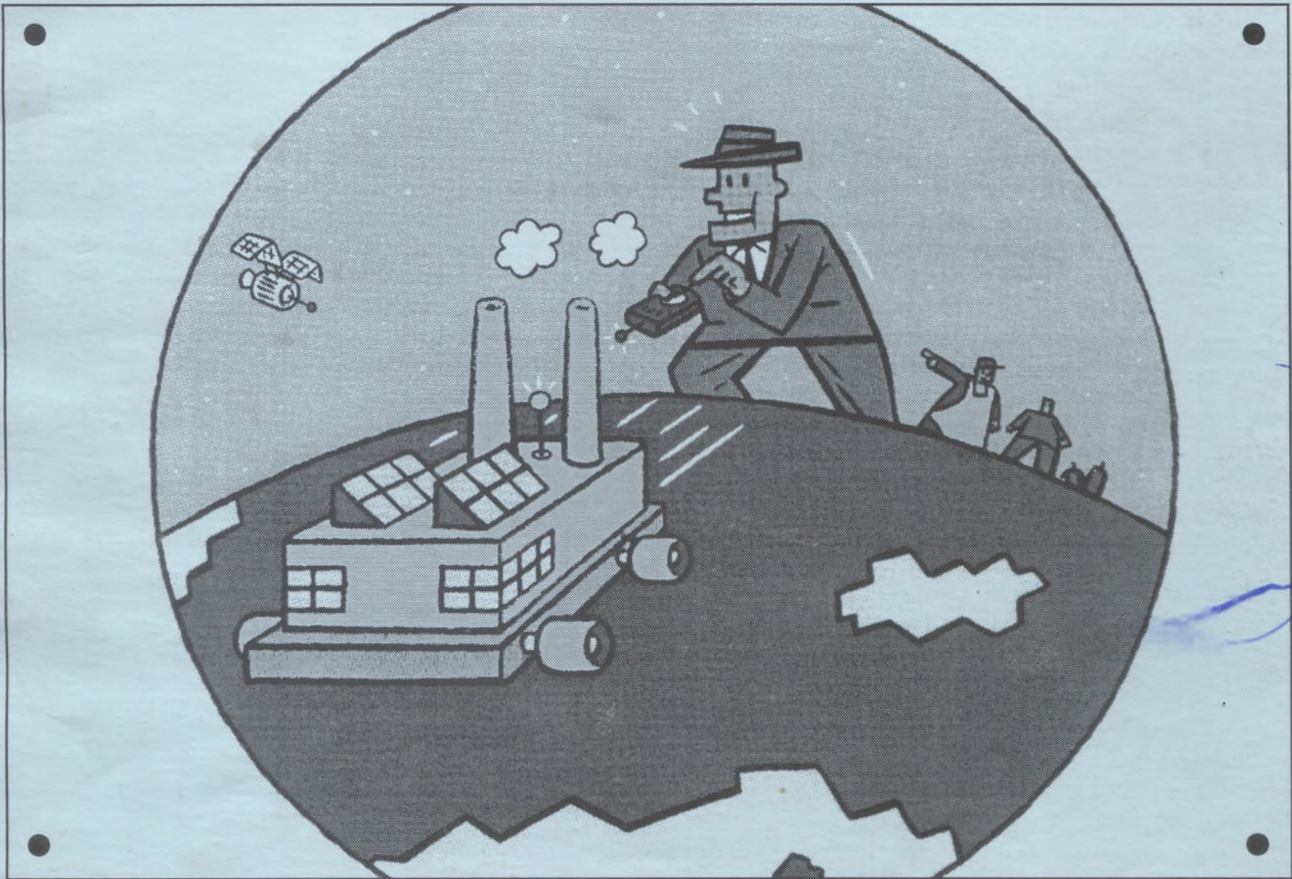
DİSK-AR

DİSK Araştırma Enstitüsü Aylık Bülteni

Şubat 1998 Sayı 22

Dünya Ticaretinde Uluslararası Çalışma STANDARTLARI

- 1998 bütçesi
- Her alanda reform!
- Kritik sektör enerji
- Küreselleşme ve bölgeselleşme
- Kadınların yaşadığı sessiz skandal

DİSK GENEL MERKEZ VE BÖLGE TEMSİLCİLİKLERİ

DİSK GENEL MERKEZ
P.K. 324-34002 Aypım/Topkapı/İSTANBUL
A. Kutsi Tecer Cad. No: 12/4-5-6 34010
Merter/İSTANBUL
(0-212) 504 80 83 (5) Faks: 506 10 79

AVRUPA TEMSİLCİLİĞİ
Galerie Ravenstein 3/1000 BRUXELLES/BELÇİKA
00/322-511 55 01 Faks: 00/322-502 47 80

DİSK ANKARA MERKEZ TEMSİLCİLİĞİ
Necatibey Cad. Sezenler Sok. 2/9 Sıhhiye/ANKARA
(0-312) 231 58 56 + Faks

ÇUKUROVA BÖLGE TEMSİLCİLİĞİ
Reşatbey Mah. Atatürk Cad. Özel Sancak İşhanı No:
8/86-87 01120 ADANA
(0-322) 363 23 30 Faks: 363 23 30

EGE BÖLGE TEMSİLCİLİĞİ
Şair Eşref Bulvarı No:100/1 Alsancak/İZMİR
(0-232) 421 56 95, Faks 464 07 72

MARMARA BÖLGE TEMSİLCİLİĞİ
Kıbrıs Şehitleri Cad. Çeşme Sok. Özler Apt. Kat 2 No:
2 16200 BURSA
(0224) 251 57 56 Faks 271 50 06

AKDENİZ BÖLGE TEMSİLCİLİĞİ
Milli Egemenlik Cad. No: 40 D. 12 Çankaya Apt.
ANTALYA
(0-242) 247 30 43, Faks: 247 30 43

TRAKYA BÖLGE TEMSİLCİLİĞİ
Orduevi Arkası Bilgen İşhanı Kat 1 No:35 EDİRNE (0-
284) 225 66 79 Faks 212 47 24

GÜNEYDOĞU BÖLGE TEMSİLCİLİĞİ
Lise Cad. 2. Sok. Çavuşoğlu 2 Apt. No: 11 Kat. 1
DİYARBAKIR
(0-412) 221 11 77, Faks: 221 34 81

KARADENİZ BÖLGE TEMSİLCİLİĞİ
Ulugazi Mah. Y.K.M. Karşısı Osmaniye Cad. No: 27/4
SAMSUN (0-362) 431 37 17 + Faks

KOCAELİ BÖLGE TEMSİLCİLİĞİ
Demiryolu Cad. Sert Apt. Kat: 5 İZMİT
(0-262) 321 51 10, Faks: 324 63 90

GAZİANTEP BÖLGE TEMSİLCİLİĞİ
Çukur Mah. İsmail Say Sok. Ömer Yetkin İşh. K. 3
27010-GAZİANTEP
(0-342) 220 42 84-85 Faks: 231 90 69

DİSK ÜYESİ SENDİKALAR

ASİS
Taksim Cad. Birlik Apt. No: 91 Kat 4 Taksim/İSTANBUL
(0-212) 231 12 54 + Faks

BASIN-İŞ
Çakmak Mah. Mithatpaşa Cd. No: 2/7 D: 4 Ümraniye/İSTANBUL
(0-216) 461 54 97, 443 62 06 + Faks

BANK-SEN
Nakiye Elgün Sok No: 117 Şişli/İSTANBUL
(0-212) 232 10 00 (+), Faks: 246 41 12,

BİRLEŞİK METAL-İŞ
Tünel Yolu Caddesi No: 2, 81110 Bostancı/İSTANBUL
(0-216) 361 67 00, Faks: 373 65 02

DERİ-İŞ
A. Kutsi Tecer Cad. No: 12/6 Merter/İSTANBUL
(0-212) 504 80 83 Faks: 506 10 79

DEV MADEN-SEN
Necatibey Cad. Sezenler Sok. 2/9 Sıhhiye/ANKARA
(0-312) 229 77 06, 229 47 92 + Faks

DEV SAĞLIK-İŞ
Fatih Ürüşba Hüseyin Ağa Mah. Vezir Çeşme Sok. No: 3 D. 5 Aksaray/İSTANBUL (0-212)
523 61 90 + Faks

DEVİRİMCİ YAPTI-İŞ
A. Kutsi Tecer Cad No: 12/6 Merter/İSTANBUL
(0-212) 504 80 83 (5) Faks: 506 10 79

EMEKLİ-SEN
İzmir Cad. 42/14 Kızılay/ANKARA (0-312) 425 01 02 Faks: 425 01 05

GENEL-İŞ
Çankaya Cad. No: 28 Kat 7 Ulus/ANKARA (0-312) 309 15 47 (6) Faks: 309 10 40

GIDA-İŞ
Alinet Kutsi Tecer Cad No: 12/3 Merter/İSTANBUL
(0-212) 575 72 20, Faks: 575 30 99

CAM KERAMİK-İŞ
A. Kutsi Tecer Cad No: 12/6 Merter/İSTANBUL
(0-212) 504 80 83 Faks: 506 10 79

LASTİK-İŞ
Alinet Kutsi Tecer Cad. 12/2 Merter/İSTANBUL
(0-212) 575 15 65-66 Faks: 504 97 21

LİNİTER-İŞ
A. Kutsi Tecer Cad No: 12/6 Merter/İSTANBUL
(0-212) 504 80 83 Faks: 506 10 79

MEDYA-SEN
İzmir Cad. Yaprak Apt. No: 24/11 Kat 6 Üsküdar/ANKARA
(0-312) 417 25 40 + Faks

NAKLİYAT-İŞ
Guraba Hüseyin Ağa Mah. Nakımacı Sok. No: 10 Daire 11 Aksaray/İSTANBUL
(0-212) 531 17 78 + Faks

OLEYİS
Atatürk Bulvarı No: 57 Kızılay/ANKARA
(0-312) 435 96 80 Faks: 435 86 54

SİNE-SEN
Gazeteci Enal Dernek Sok. No: 10 D: 7-9 Beyoğlu/İSTANBUL (0-212) 249 58 31, 249 58
31 + Faks

SOSYAL-İŞ
Mithatpaşa Cad. 5/11 Kızılay/ANKARA (0-312) 430 17 71 Faks: 432 39 63

PETKİM-İŞ
İzmir Cad. Fevzi Çakmak Sok. 7/13 ANKARA(0-312) 230 08 61, Faks: 229 94 29

TİS
Mithatpaşa Cad. Hüriyet Apt. Kat 5 44/13 Kızılay/ANKARA
(0-312) 433 32 05, 433 41 49 + Faks

TEKGEŞ-İŞ
İzmir Cad. Fevzi Çakmak Sok. 7/13 ANKARA
(0-312) 230 08 61, Faks: 229 94 29

TEKSTİL
A. Kutsi Tecer Cad. 12/1 Merter/İSTANBUL (0-212) 642 97 42, Faks: 504 48 87

TÜNKA-İŞ
Alinet Kutsi Tecer Cad. 12/2 Merter/İSTANBUL
(0-212) 575 15 65-66 Faks: 504 97 21

YENİ HABER-İŞ
Özveren Sok. Anı Apt. No: 3/7 Demirtepe/Maltepe/ANKARA
(0-312) 229 82 92, (0-312) 229 81 57 + Faks

YERELTİ MADEN-İŞ
Hammeti Sok. Dilek Apt. No: 13/16 06130 Söğütözü/ANKARA
(0-312) 231 69 35, 231 14 21 + Faks

DİSK-AR
Aylık Araştırma Bülteni
Şubat 1998
Yıl: 6 Sayı: 22

Türkiye
Devrimci İşçi Sendikaları
Konfederasyonu
adına
Sahibi
Rüdvân BÜDÂK
(Genel Başkan)

Sorumlu Yazışları Müdürü
H. Ergün İŞERİ

DİSK Araştırma Enstitüsü
Selma SÜRÜCÜ ÇOBAN
Aşlı DELİKARA
Prof.Dr. Nesrin SUNGUR

Katkıda Bulunanlar
Tonguç ÇOBAN
Prof.Dr. Nazım ENGİN
Av. Necdet OKCAN
Mücella SEZEN
Gaye YILMAZ

Hazırlık
DİSK Basın Ajansı

BASKI
PLAKA MATBAACILIK
TİC.ve SAN.A.Ş.

Adres
A. Kutsi Tecer Cad.
No:12/6
Merter/İSTANBUL

Telefon
(0212) 504 80 83 PBX

Fax
(0212) 506 10 79

E-mail
disk-f@tr-net.net.tr
Bültendeki yazılar, DİSK-
AR kaynak gösterilmek ko-
şuluyla izinsiz kullanılabilir.
İmzalı yazılar yazarların kişi-
sel görüşlerini yansıtmakta
olup, DİSK görüşü olarak
kabul edilmemelidir.

bu sayı

Yayınımızı hazırlarken bazen aynı şeyleri mi ele alıyoruz endişesine kapılıyoruz.

Çünkü hemen her sayımızda başta sosyal güvenlik olmak üzere artık sayfalarımıza demir atmış konular karşımıza çıkıyor. Sorun bizde mi, yoksa bu alanlarda hiçbir çözüm üretilememesinde mi?

Öyle görünüyor ki sorun, emekçilerin getirdiği çözüm önerilerine kulaklarını tıkayanlarda. Bu nedenle biz bu sayımızda da, sosyal güvenlik, ücretler, özelleştirme gibi geleneksel hale gelen konulara yer vermeyi uygun bulduk.

Bültenimizde 1998 bütçesi, enerjide ve tütünde özelleştirmeyle ilgili diğer güncel konulara ilişkin araştırma ve yorumlarımızı da bulabilirsiniz.

Bu sayımızın dosya konusunu dünya ticareti ve uluslararası çalışma standartları oluşturuyor.

Dosyamızda, çalışma standartlarına ilişkin tartışmalarda ki temel tezleri ve karşıt tezleri ve uluslararası sendikal ha-

reketin konuyla ilgili politikalarını özet olarak sunmayı amaçlıyoruz.

Dosya yazısına paralel olarak yer verdiğimiz bir diğer yazı ise "Küreselleşme, Bölgeselleşme ve Dünya Ticaret Örgütü" başlıklı araştırma. Prof. Dr. Nazım Engin tarafından kaleme alınan makalede dünya ekonomisindeki küreselleşme ve bölgeselleşme olgularıyla, dünya ticaretinin kurallarını belirlemek üzere oluşturulan Dünya Ticaret Örgütü inceleniyor.

Kadın sayfamızda, özellikle geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerdeki kız çocuklarının kaderine ilişkin derleme bir yazıya yer verdik.

Bu arada geçen sayıda fotoğraflarını kullandığımız, ancak isimlerine yer vermediğimiz fotoğraf sanatçılarından özür dileyerek onları da hatırlatmak istiyoruz. Söz konusu fotoğraflardan kapakta yer alan fotoğraf Doğanay Sevinç'e, 22. sayfadaki fotoğraf ise Neyzen Cömert'e aittir.

Yeni sayılarda buluşmak umuduyla.

rantiyelere özel 1998 BÜTÇESİ

TBMM Genel Kurulu'nda onay-larak yürürlüğe giren 1998 bütçesi, üç yıllık bir programın ilk ayağı olarak gündeme getirildi. Bütçeyi, vergi, sosyal güvenlik, mahalli idareler reformları ile hızlı bir özelleştirmenin takip edeceği belirtiliyor.

Türkiye'de bütün dengeleri yeri-ne oturtacağı ve ekonomide istikrarı sağlayacağı iddia edilen 1998 bütçesinin temel hedefleri, 1998 yılı sonunda enflasyon oranının % 50'ye çekilmesi ve bütçe dengesinin faiz dışında fazla vermesi olarak belirlenmiş durumda.

10.8 katrilyon liralık gelir hedeflenen 1998 bütçesinden, harcamalar için 14.8 katrilyon lira ödenek ayrılıyor. Bir başka deyişle 1998 bütçesi 4 katrilyon lira açıkla bağlandı. Türkiye'de geleneksel olarak bütçe açıklarının dönem başında öngörülenin üzerinde gerçekleştiği düşünülürse ve hele 1998'de bir erken seçim gündeme gelecek olursa, önümüzdeki yılı çok daha büyük bir bütçe açığıyla kapatacağımızı rahatlıkla ileri sürebiliriz.

Bilindiği gibi bütçe açıkları uzun süredir Türkiye'nin temel sorunlarından biri olarak varlığını sürdürmekte. Ayrıca sorunun boyutu her geçen yıl giderek büyümekte. Ashnda bütçe açıkları bir sonuç. Kamu maliyesi sisteminin uzun yıllardır adım adım tahrip edilmesinin ve felçli hale getirilmesinin doğal bir sonucu. Yıllardır "vergi alma, borç al" prensibiyle yürütülen kamu maliyesi politikasının bugün geldiği nokta, borç faizlerinin bütçeyi adeta teslim almış olmasıdır. 1998 bütçe harcamalarının dağılımını incelendiğinde bu durum çok net olarak görülüyor.

1998 Bütçesinde Harcamaların Dağılımı

14.793 trilyon lira ödenek öngörülen 1998 bütçesinde, 1998 yılına ilişkin GSMH, 49.079 trilyon lira olarak tahmin edilmektedir. Buna göre 1998 bütçesi GSMH'nin % 30'unu oluşturmaktadır.

1998 bütçesinin %32.6'sı cari harcamalar için, % 6.7'si yatırım harcamaları için, % 60.5'i ise transfer harcamaları için ayrılmış durumdadır. Bütçenin yaklaşık 2/3'üne ulaşan transfer harcamalarının % 67'sini ise iç ve dış borç faiz ödemeleri oluşturmaktadır. 1997 yılına göre % 156 oranında artış göstererek 5.9 katrilyon liraya çıkarılan iç ve dış borç faiz ödemeleri bütçede öngörülen toplam harcamaların % 40'ıdır. Bu rakam 1998 yılı tahmini GSMH'nin % 12'sine ulaşmaktadır. Tarım sektörünün GSMH içindeki payının % 16 civarında olduğu hatırlanacak olursa, faiz ödemelerinin deşet verici boyutu daha iyi anlaşılacaktır. Tüm çalışan nüfusun % 45'ini istihdam eden bir sektörün yıllık ulaştığı katma değere yakın bir tutar faiz giderlerinden oluşmaktadır. 1987 yılı bütçesinde borç faizleri için ayrılan tutar bütçe harcamalarının % 17'sini oluşturuyordu. Bu tutar aynı yılın GSMH'sinin % 3'ü civarındaydı. 10 yıl içinde gelinen nokta, çığ misali büyüyen borç faizlerinin sadece bütçeyi değil adeta ekonomiyi teslim almış olmasıdır.

Bütçe ödeneklerinden faiz harcamaları çıkartıldığında bulunan rakam, GSMH'nin % 18'ini oluşturmaktadır. Bu, bütçenin reel harcamalarının GSMH'nin % 18'i ile sınırlandırıldığı anlamına gelmektedir. Ülke-

Prof. Dr. Nesrin SUNGUR

lerarası bir karşılaştırma yapıldığında özellikle batılı kapitalist ülkelerin, milli gelirlerin % 35-40 büyüklüğünde ve faiz giderlerinin oldukça sınırlı yer tuttuğu bütçelere sahip olduğu görülmektedir.

1998 bütçesinin % 23.7'si, 3.4 katrilyon lira ile personel ödeneklerine ayrılmıştır. 1997 yılına göre personel ödeneklerinde % 67 oranında bir artış öngörülmesi durumdadır. Bunun anlamı, 1998 yılı için ortalama % 64 oranında bir enflasyonu hedeflemiş olan hükümetin kamu çalışanlarına zar zor enflasyon oranında bir zam yapacak olmasıdır. Diğer taraftan rant kesimine aktarılacak faizlerin % 160'a yakın bir oranda arttırılmış olması, zaten dünyanın en bozuk gelir dağılımına sahip ülkelerden biri olan Türkiye'de, bu dağılımın 1998 yılında daha da bozulacağını ifade etmektedir.

Cari harcamaların personel ödenekleri dışında kalan bölümünü oluşturan diğer cari harcamalar gelecek yıl için 1 katrilyon 330 trilyon lira olarak belirlenmiştir. Bütçenin % 8.9'luk bölümünü oluşturan bu harcamalar esas olarak sifahlı kuvvetlerin "terörle mücadele" amacı için kullanılmaktadır. Diğer cari harcamalara faiz ödemeleri ve personel giderleri eklendiğinde sadece bu üç kalem toplamı ile 1998 bütçesinin % 72.6'sına ulaşılmaktadır.

1998 bütçesinin 1.4 katrilyon lirasını ise transfer harcamaları içinde yer alan ve SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı'nın açıklarını kapatmak üzere yapılması öngörülen transferler oluşturmuştur. Bu harcamaların toplam ödenekler içindeki payı olan % 9.8 oranını yukarıdaki orana ekledi-

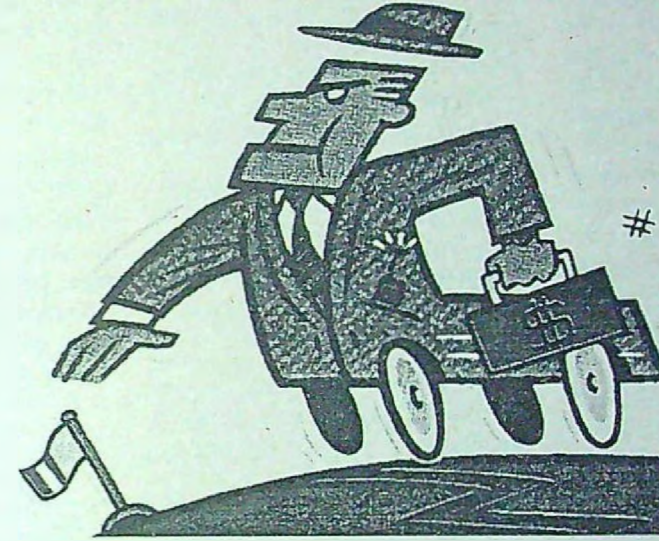
ğimizde, bulunan rakam % 82.4'dür. Bir başka deyişle, 1998 bütçesinin 3/4'ünden fazla bir bölümü esas olarak üzerinde bir tasarrufta bulunulması pek mümkün olmayan 4 kalemden oluşmaktadır. Yani 1998 bütçesi adeta "bağlı bütçe" durumundadır.

Burada ilginç olan nokta, başta hükümet olmak üzere, sermaye çevrelerinin ve medyanın önemli bir bölümünün bütçeden sosyal güvenlik kurumlarına ayrılan payları gerekçe göstererek "sosyal güvenlik reformu" adı altında, sosyal güvenlik sisteminin özelleştirilmesini şiddetle savunuyor olmalarıdır. Yıllar itibarıyla baktığımızda sosyal güvenlik kurumlarına bütçeden yapılan transferler özellikle 90'lı yıllarda gerçekten artış göstermiştir. 1987 yılında bu transferler bütçenin % 5'i civarındadır. Aynı yılın GSMH'sinin % 0.7'si civarında olan sosyal güvenlik transferleri, 1998 yılı tahmini GSMH'sinin % 2.9'u civarındadır. Ancak sadece bu rakamlara bakarak ve sosyal güvenlik kurumlarının nasıl adım bugün buldukları duruma getirildikleri unutulurken, bu kurumların bütçe üzerinde yük oluşturdukları gerekçeyle özelleştirilmeleri gerekliliğinin savunulması, bir aymazlık değil, ancak sistemli ve bilinçli bir politikanın sonuçları olarak açıklanabilir.

Bilindiği gibi 80'li yıllarda dünyada neo liberalizmin ideolojik hegemonyasını güçlendirmesi, 24 Ocak 1980 sonrası Türkiye'sinde ve IMF-Dünya Bankası eksenli politikaların egemenliğini pekiştirmesiyle, tüm mal ve hizmet üretiminin piyasanın yönlendirmelerine terkedilmesi amacı benimsenmiştir. Aynı dönemde gündeme gelen ve "devletin küçültülmesi" sloganıyla uygulamaya konan bir başka düzenleme ise özellikle çalışanlara yönelik kamu hizmetlerinin daraltılmasıdır. Böylece bir yandan kamu, üretici faaliyetlerden çekilip, bu alanları özel sermayenin

karını en yükseğe çıkarma anlayışına terk ederken, diğer taraftan kamunun sosyal ve kolektif hizmet üretimini de kısıtlanacaktı. Bu anlayış çerçevesinde başta sosyal güvenlik olmak üzere, eğitim ve sağlık için kamu tarafından yapılan harcamalar bir zorunluluk değil adeta bir yük olarak algılanmaya başlanmıştır. Böylece bir yandan "sağlık reformu" adı altında sağlık hizmetleri özelleştirilmeye çalışılırken, sosyal güvenlik kurumlarının finansman problemleri gerekçe gösterilerek bu kurumların özelleştirilmeleri gündeme getirilmiştir.

Sosyal güvenlik kurumlarının yaşadıkları finansman sorunlarının gerisinde, ekonominin yarıya yakınının kayıt dışına kaymış olmasından,

ödenmeyen prim borçlarına, bu kurumlara yıllar boyunca devletin katkısının son derece düşük tutulmuş olmasından, bu kurumların fonlarının yıllarca politikacıların siyasi çıkarlarına yönelik olarak ve Hazine açıklarının kapatılması için kullanılmış olmasına kadar bir dizi yapısal sorun yatmaktadır. Bu yapısal nedenlerle sosyal sigorta kurumlarının açıklarını büyütmeye başlaması, Hazineyi bu açıkları karşılamak zorunda bırakmıştır. Yıllarca sosyal sigorta sistemindeki aksaklıkların görmezden gelinmiş olması sonucunda, bugün varılan noktada getirilen çözümler, bu kurumların sorunlarının çözülmesine yönelik değil, sosyal güvenliğin bir

temel hak ve devlet görevi olmaktan çıkarılmasını sağlamaya yöneliktir. Eğer sosyal güvenlik sisteminin sorunları çözülmek isteniyorsa, yukarıda sayılan nedenlerden işe başlamak gerekir. Kaldı ki bu kurumların bütçe üzerindeki yükü artmış bile olsa, faiz yükü yanında yine de çok daha düşüktür.

1998 bütçesinde yatırım harcamaları için öngörülen ödenek tutarı 1 katrilyon liradır. Daha önce de belirtildiği gibi bütçenin % 6.7'sini oluşturan yatırım harcamalarının 1998 tahmini GSMH'si içindeki payı % 2'dir. 80'lerin ikinci yarısından itibaren konsolide bütçe içinde borç faizlerindeki artış nedeniyle transfer ödenekleri payı yükselmeye başlamış,

buna paralel olarak yatırımlara ayrılan ödenekler azalmıştır. 1980'lerin başında bütçenin %22'sini, GSMH'nin ise yaklaşık % 5'ini oluşturan yatırım ödeneklerinin bütçe içindeki payı, 1987 yılından itibaren sürekli azalarak 1994 yılında tek haneli rakamlara inmiştir. Faiz ödemelerinin bütçeyi teslim almış olmasının ekonomiye getirdiği en önemli maliyetlerden biri de, kamu kesiminin ülkenin gerek beşeri, gerek fiziksel sermaye birikimine katkısını ciddi ölçüde azaltmış olmasıdır.

Borç faizlerinin bütçede işgal ettiği yerin büyüklüğünün bir başka göstergesi de konsolide bütçe ödeneklerinin idari- fonksiyonel ayrımına göre tasnifinin incelenmesinde ortaya çıkmaktadır. Bu tasnife göre, bütçe harcamaları; a- Genel İdare Hizmetleri (Genel Hizmet, Savunma, Adalet-Emniyet), b- Ekonomik Hizmetler (Tarım-Orman-Köy İşl., Su İşleri, Karayolları, Bayındırlık, Ulaştırma, Madencilik), c- Sosyal Hizmetler (Eğitim, Sağlık, Kültür, Turizm), d-Borç Faizleri olarak gruplanmaktadır. 1987 yılından itibaren sosyal hizmetlere ayrılan ödenekleri, 1989 yılından itibaren de ekonomik

hizmetleri aşmaya başlamış olan faiz ödenekleri ilk defa 1998 bütçesinde genel idare hizmetlerine ayrılan payın da üzerine çıkmıştır. 1997 bütçesinde genel idare hizmetleri % 46.1, ekonomik hizmetler % 8.4, sosyal hizmetler % 15.4 oranında pay alırken, borç faizi ödemelerinin payı % 29.8'dir. 1998 bütçesinde bu kalemlerin payları sırasıyla % 39.5, % 6, % 14.4 ve % 39.9'dur.

1998 bütçesinde eğitime 1.6 katrilyon lira ayrılmıştır ve bu ödenek tutan bütçenin % 11'ini oluşturmaktadır. Bu oran 80'lerden bu yana eğitim harcamaları için bütçeden ayrılmış olan en düşük payı ifade etmektedir. Büyük gürültüyle yasalaşan ve gerçekten bir reform olan 8 yıllık eğitim uygulamasına geçildiği yıl, böyle bir şeyin gerçekleşmesi, oldukça trajedi-komik bir durumdur. 8 yıllık eğitimin kalıcı olabilmesi ve beklenen sonuçları gerçekleştirebilmesi için öğretmen, bina, donanım gibi pek çok eksiği bulunan eğitim sistemine çok ciddi bir kaynak ayrılması gerektiği ortadayken, yaşanan bu durum eğitimde gerek niceliksel, gerekse niteliksel bir iyileşmenin en azından önümüzdeki yıl için öngörülmediğini düşündürmektedir.

Sağlık harcamaları için 1998 bütçesinden ayrılan 391 trilyon 702 milyar lira, bütçe ödeneklerinin % 2.6'sını, tahmini GSMH'nin ise % 0.7'sini oluşturmaktadır. Sağlık ödeneklerinin önceki yıllarda zaten iyice cılızlaşmış olan payının 1998 yılında daha da düşürülmesi (1997 yılı bütçesinin % 3.2'si sağlık harcamalarına ayrılmıştır), eğitim ve sağlık harcamaları toplamının % 15'i bile bulmaması, yıllık nüfus artış hızı % 2'nin üzerinde olan ve nüfusun yarısının eğitim çağında olduğu bu ülkede, ülkenin geleceğine hiçbir yatırım yapılmadığının önemli bir göstergesidir.

Diğer taraftan Milli Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı bütçeleri toplam 2 katrilyon liraya ulaşmaktadır. Bütçenin % 13.8'ini oluşturan bu tutara, Savunma Sanayii Fonu da eklendiğinde,

savaş ortamının ülkeye ağır maliyeti kabaca da olsa görülebilmektedir.

1998 Bütçesi Gelir Hedefleri

Yukarıda da belirtildiği gibi 4 katrilyon lira açıklık bağlanacak olan 1998 bütçesinde öngörülen gelir hedefi 10.8 katrilyon liradır.

Bütçe gelirlerinin % 82'sini 8.9 katrilyon lira olan vergi gelirleri, % 6.5'ini 702 trilyon lira olan ve esas olarak özelleştirmeden beklenen gelirleri içeren Vergi Dışı Normal Gelirler, % 10.7'sini 1 katrilyon 158 trilyon lira olan Özel Gelir ve Fonlar, % 3.7'sini ise 40 trilyon lira olan Katma Bütçe Gelirleri oluşturmaktadır.

Bu gelir hedeflerine göre 1998 yılı için faiz ödemelerine ayrılmış olan 5.9 katrilyon lira, toplam bütçe gelirlerinin % 54.6'sını, toplam vergi gelirlerinin ise % 66'sını götürülecektir. "Vergi alma-borç al" politikasının ülkeyi getirmiş olduğu çıkmaz, bu verilerle bir kez daha çarpıcı biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu tablo, bilinçli bir sermaye birikim modelinin parçası olarak kamu gelirlerinin sistemli biçimde sermaye kesimine aktarılmasının çok açık bir kanıtıdır.

1998 bütçesinde toplam vergi gelirlerinin % 43'ünün gelir ve servet vergilerini içeren doğrudan vergilerden, % 57'sinin ise dolaylı vergilerden oluşması hedeflenmiştir. Türkiye'de yıllardır toplam vergi gelirlerinin % 60'a yakın bir kısmını oluşturan dolaylı vergiler, bilindiği gibi gelir dağılımını bozan, vergi yükünü çalışanların sırtına bindiren vergilerdir. 1998 bütçesi bu adaletsiz yapının aynen devam edeceğini göstermektedir.

1998 bütçesinde doğrudan vergilerin % 77'si Gelir Vergisi, % 20'si Kurumlar Vergisi, % 3'ü ise servetten alınan vergilerden oluşmaktadır. Toplam vergi gelirleri içinde Gelir Vergisinin payının % 33, Kurumlar Vergisi payının % 8.9, Servet Vergileri payının ise sadece % 0.7 olması hedeflenmektedir.

Gelir Vergisinin ortalama olarak % 85'inin kaynaktan kesime yoluyla

tahsil edildiği, kaynaktan kesilen vergilerin omurgasının da ücretlerden kesilen vergilerden oluştuğu hatırlanacak olursa, Türk vergi sisteminin ücretliler üzerine yıkılmış olan adaletsiz yapısı bir kez daha karşımıza çıkmaktadır.

Örneğin 1987 yılı verilerine göre gelir vergisinin % 86.7'sini ücretlerden kesilen vergiler oluşturmuştur. 1997 yılında beyana dayanan vergiler, toplam vergi gelirlerinin % 7.5'idir. Türkiye'de tüm işadamları, kurumlar, (bankalar, holdingler, KİT'ler dahil) serbest meslek sahipleri, büyük taşınmaz mal alanlar, daha genel bir anlamıyla yıllık beyanname vermekle, gelirlerini beyanname ile bildirmekle yükümlü olanların ödedikleri vergi tutarı, toplam vergi gelirlerinin sadece % 7.5'idir. "Vergi ödüyörüz" diyerek böbürlenmelerin, vergi ödülleri törenlerinin gerçek yüzü budur.

Ayrıca birçok hesaplamada GSMH'nin yarısına ulaştığı ortaya konan kayıtdışı ekonomi kapsamında yer alan ve hiç vergi ödemeyen kesimleri de dikkate aldığımızda vergi sisteminde son derece radikal ve kapsamlı bir reformun kaçınılmaz hale geldiği açık olarak ortaya çıkmaktadır.

"Vergi oranlarını düşürerek, vergi tabanını genişletmek gibi bir ilkedden yola çıkan gündemdeki vergi reformu paketi, mevcut vergi idaresi ile, vergi gelirlerinin daha da düşmesi gibi bir tehlikeyi barındırmaktadır.

Hükümet temsilcilerinin hemen hergün bu reformun "servet beyanı içermediğini vurgulayarak, belli kesimleri rahatlatmaya çalışması bile, nasıl bir vergileme anlayışı güdüleceğinin bir ipucu olarak değerlendirilebilir. Utangaç biçimde de olsa, vergi kaçakçılığının hapis cezası ile cezalandırılacağı belirtilmekle birlikte, bu cezaların en fazla 6 ay olacağı gibi ifadelerin basında çıkmaya başlamış olması, vergi reformu paketine ilişkin fazla umutlu olunmaması için yeterli bir nedendir.

sadece sosyal güvenlikte değil

Selma SÜRÜCÜ

HER ALANDA REFORM

Sosyal güvenlik sisteminizde bir reform ihtiyacı bugün her kesim tarafından savunulan bir düşünce haline gelmiştir. Ancak bu kesimlerden devlet ve sermaye tarafından getirilen öneriler, sorunu çalışanlar lehine çözmekten uzaktır. Kaldı ki, niyet olarak da böyle bir hedefleri bulunmamaktadır.

Sistemi adım adım bugünkü haline getiren bu kesimlerin esas hedefi sistemin sosyal boyutunu tamamen ortadan kaldırarak, sistemi tamamen piyasa sisteminin içine dahil etmektir.

Sistem kötü politikalarla bugünkü haline geldi

Finansmanı primli sisteme dayanan sosyal güvenlik sistemimizde en az 4 olması gereken aktif/pasif sigortalı dengesi bugün 1.9'a düşmüştür. Bunun yanı sıra, prim tahsilat oranları da (Emekli Sandığı hariç) SSK'da % 85.3'e, Bağ-Kur'da % 55'e, 2926 sayılı Kanuna tabi Tarım Sigortalılarında ise % 20'ye düşmüştür.

SSK ve Bağ-Kur'un tahsil edilemeyen prim ve diğer alacakları için bugüne kadar 3 adet af/tahkim kanunu çıkartılmıştır. Prim kazanç tavanı zaman içinde düşürülerek prim gelirleri azaltılmıştır. SSK'da 1988'de prim kazanç tavanı asgari ücretin 5.08 katı iken bu sayı 1997'de 1.76'ya düşmüştür.

Sistemi zayıflatmaya dönük en önemli adım ise başta SSK olmak üzere sosyal güvenlik kurumlarının yapılarına dönük müdahalelerle atılmıştır.

12 Eylül rejimi sosyal güvenlik alanında da özerkliği yoketti

SSK Yönetim Kurulu, 26.3.1982 tarihine kadar 1 Genel Müdür, 1 Maliye Bakanlığı temsilcisi, 2 Sosyal Güvenlik Bakanlığı temsilcisi, 1 Kurum çalışanlarından seçilen üye, 2 işçi, 2 işveren ve 1 emekliler tarafından seçilen üye olmak üzere toplam 10 kişiden oluşuyordu. Yani toplam 4 üye atama yoluyla gelirken geri kalan 6 üye seçimle göreve gelmekteydi. Böylece Kurum, siyasi iktidardan görece bağımsız olabilmekteydi.

Ancak yapılan değişikliklerle Yönetim Kurulu; 1 Genel Müdür, 1 Genel Müdür Yardımcısı, 1 Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 1 Maliye Bakanlığı, 1 işçi (en fazla üyeye sahip olan işçi konfederasyonu), 1 emekli işçi ve 1 işveren temsilcisinden oluşturularak siyasi iktidara bağımlı hale getirilmiştir. Çoğunluğu atama ile oluşan bu yapı, gerçek bir denetimden uzak bir şekilde, Kurum gelirlerini ve tasarruflarını bazı kesimlere rant sağlamaya dönük bir biçimde değerlendirmiştir.

Böylesi bir ortamda kurumlar üzerinde siyasi oyunlar oynamak, siyasi çıkarılara göre müdahalelerde bulunmak daha kolaylaşmış, Kurum personeli üzerinde siyasi baskılar yaygınlaşırken, yükselme de mesleki başarı yerine siyasi desteğe bağımlı hale getirilmiştir. Hizmet açısından da artan ihtiyaca göre yeterli yatırımlar yapılmadan yetersiz tesis, yetersiz teknoloji ve yetersiz personelle hizmetler yürütülmeye çalışılmıştır. Doktorların bir kısmı yetersiz ücret ve mesailerle günde 15-16 saat çalıştırılarak, 100-150 hastaya bakmak

zorunda bırakılırken, bir kısmı da hiç çalıştırılmamıştır. 1988 itibariyle OECD ülkelerinde 1000 kişiye ortalama 2.3 doktor düşerken, Türkiye'de bu sayı 0.8'de kalmıştır. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) içinde sağlığa ayrılan pay açısından da Türkiye OECD ülkeleri içinde en geride kalmıştır. 1992 itibariyle Türkiye GSYH'nin yalnızca % 4.1'ini sağlığa ayırırken, bu oran Türkiye'ye en yakın konumda olan Yunanistan, İspanya ve Portekiz'de sırasıyla % 5.4, % 7.0 ve % 6.0'dur.

Toplanan primlerin amaç dışı ve yanlış kullanımı da, sağlık hizmetlerindeki yetersizliğin bir başka nedeni olmuştur. SSK, % 33.5 pr prim oranı ile Avrupa ülkeleri içindeki en yüksek sigorta kesintisini yapmaktadır. Üstelik bu primin yaklaşık üçte birini (% 11) sağlık hizmeti amacıyla toplamaktadır. Ancak sağlık için toplanan primlerin tamamı sağlık için değil, maaş ödemelerindeki açıkları kapatmak için kullanılmakta ve amaç dışı işlere harcanmaktadır. Koruyucu hekimliğe ve 1. basamak sağlık hizmetlerine önem verilmemesi de kurumda savurganlığı artırıcı bir etken olmuştur.

Sermaye güçleri özelleştirmeyi dayatıyor

Gelinen bu noktada, bilinçli olarak yaratılan bu sonuç, devletin sağlık ve sosyal güvenlik sisteminden tamamen çekilmesi amacıyla kullanılmaya, devletin yapamayacağı bu hizmetlerin, özel sektör eliyle yapılabileceği biçiminde empoze edilmeye başlanmıştır.

Dünya Bankası ve IMF gibi ulus-

lararası finans kuruluşlarının da desteklediği bu çözüm, Türkiye'de çeşitli sermaye kuruluşları tarafından da projelendirilmeye başlandı.

TÜSİAD'ın "Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yeniden Yapılanma" başlıklı raporu bu girişimin en son örneğidir. TÜSİAD'ın hemen ardından Hükümet tarafından Ekonomik ve Sosyal Konsey'de görüşülmek üzere hazırlanan "Sosyal Güvenlik Reform Tasansı" ise, sosyal güvenlik sistemini tek başına ele almaya çalıştığı için sorunları çözmekten oldukça uzak kalmıştır. Politikasızlığı bilinçli bir politika olarak gören geçmiş iktidarlar gibi, bu Hükümet de, sorunu kronikleştirmekten başka bir şey yapmamaktadır.

Aşağıdaki iki raporda da görüldüğü üzere, özel sektörün bu yönde desteklenmesine dair tavsiyeler, sistemin birden olmasa bile adım adım özelleştirilmesinin öngörüldüğünü ortaya koymaktadır.

TÜSİAD sosyal güvenliği piyasa sisteminin insafına terk ediyor

TÜSİAD'ın "Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yeniden Yapılanma" başlıklı raporundaki yaklaşımı, genel olarak sosyal güvenlik sistemlerinin tarihsel dönemlerini tamamladıkları tezine dayandırılmaktadır. Değişim tarihsel bir zorunluluk olarak ortaya konulunca, değişimin biçimi de doğal olarak, daha önce Latin Amerika ve Doğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi bu Rapor'da da, sistemin özelleştirilmesi şeklinde getiriliyor.

Raporda da belirtildiği gibi, aktif/pasif sigortalı oranının 2'nin altına düşmüş olması, işgücünün sadece yüzde 44'ünün sosyal güvenlik sisteminin kapsamında olması ve yüzde 10'ların üzerinde gezinen Kamu Kesimi Borçlanma Gereği'nin (KKBG) üçte birine yakın bölümünün sosyal güvenlik açıklarının finansmanından oluşması, sosyal güvenlik sisteminin kendi yapısından değil, ekonomik sistemin yapısından kaynaklanmaktadır.

Ücretsiz aile işçisi olarak çalışanları ve sayıları milyonlara varan kaçak yabancı işçileri saymadan bile bugün, sigortasız ve kaçak olarak çalıştırılan işçi sayısı 4,5 milyonu bulmaktadır. Yine kayıt içinde olmakla beraber prim ödeme gün sayısı eksik bildiren işçilerin oranı da SSK verilerine göre % 51'dir. Bunun yanında işçilerin çoğunun prime esas kazancı

1992 yılında OECD ülkelerinde sağlık harcamalarının GSYH'ya oranları

Ülke	%
Avustralya	8,8
Avusturya	8,8
Kanada	10,2
Danimarka	6,5
Finlandiya	9,4
Yunanistan	5,4
İzlanda	8,5
İtalya	8,5
Japonya	6,9
Lüksemburg	7,4
Yeni Zelanda	7,7
Norveç	8,3
Portekiz	7,0
İsveç	7,9
İsviçre	9,3
Türkiye	4,1
ABD	14,0
Belçika	8,2
Fransa	9,4
Almanya	8,7
İrlanda	7,1
Hollanda	8,6
İspanya	7,0
İngiltere	7,1

OECD (1995), Health Policy Studies No.7, New Directions in Health Care Policy, s.9.

asgari ücretten gösterilmektedir. Bu ise kayıtlı işçilerin bile gerçekte yarı-kayıtlı olduklarını gösterir. İşçilerin kaçak olarak çalıştırıldıkları işyerlerinin büyük bir çoğunluğunun kendisinin de kaçak olduğunu düşünürsek, vergi kaybından doğan devletin kaybının da ne kadar büyük olduğunu anlayabiliriz.

Sendikal hak ve özgürlüklerin kıstıtlı olması, varolanların bile işverenler tarafından fiilen engellenmesi, bu konuda en büyük toplumsal denetim imkanı olan sendikaları işlevsizleştirmektedir. Sadece DİSK'e bağlı sendikaların son 1,5-2 yıl içinde örgütlenme çalışması yaptığı işyerlerinde 40 bine yakın işçi işten çıkarılmıştır. İşgüvencesinin ve işsizlik sigortasının olmadığı bir koşulda, işçiler de sendikalaşmaktan korkmaktadır. Çünkü bugün işsizliğin ulaştığı boyutlar bu işçilerin yeniden iş bulmasını zorlaştırmaktadır. Bunun yanı sıra yaşlı ilerleyen işçilerin iş bulması daha da zor olmaktadır. Sermayenin yatırım yerine, rant getiren finansal araçlara yönelmesi işsizlik sorununu daha da katmerlendirmektedir.

Rapor'da "Nasıl bir sosyal güvenlik sistemi?" sorusuna cevaben verilen; "Sistem ve süreç üzerindeki muhtemel politik etkilerin en aza indirilmesi; devletin prim ödeyerek sisteme katılması; uzun vadede rekabetçi, göreceli üstünlüklerin, illegal, kayıtdışı, yeraltı ekonomik sistemlerde aranmasından vazgeçilmesi ve kapsamın genişletilmesi; ülkemiz insanlarına daha iyi ve güvenceli bir gelecek sunulması" gibi öneriler raporun bir yüzünü oluştururken; "Çok ayaklı bir sisteme geçilmesi; bireysel, kişisel sorumluluk ve inisiyatiflerin çok daha fazla ön plana çıkartılması; devletin rolü ve sistem üzerindeki etkisinin yeniden tanımlanması; ikinci ayakta oluşacak bireysel tasarrufların uzun vadeli fon birikimleri yaratarak sermaye ve hisse senedi piyasalarının gelişmesine imkan vermesi" gibi öneriler ise raporun, sistemin sosyal yönünü yok etmeye, yani sistemin özelleştirilmesine yönelik yüzünü oluşturmaktadır.

Raporda, zorunluluk esasına dayanan iki ayak üzerine kurulmuş bir model önerilmektedir. Buna göre;

"- Mevcut sosyal güvenlik kurumları SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı birinci ayak kurumları olacaktır.

"- Tarım kesiminde çalışanlar ve isteğe bağlı sigortalı olanlar Bağ-Kur kapsamına alınacaktır.

"- SSK Geçici 20. Madde kapsamındaki sandıklar da SSK'ya devredilecektir.

"- Birinci ayağın ana felsefesi dağıtım (pay as you go) sistemi olmaya devam edecektir.

"- Sağlık sigortası birinci ayak kapsamından çıkartılarak, sağlık reformu çerçevesinde ele alınacaktır.

"- Genel Sağlık Sigortası hayata geçirilecek ve Sağlık Finans Kurumu oluşturulacaktır.

"- İkinci ayak kurumlarının oluşturulması Türkiye için gerçek bir reform niteliğindedir. Çalışanlar ve işverenlerden zorunlu olarak yapılacak kesintiler ile oluşacak fonlar bireysel tasarruf fonksiyonunu gerçekleştirecektir. Gerek Latin Amerika'da gerekse Orta Avrupa'da bunun başarılı örnekleri oluşmaya başlamıştır.

"- Bireysel tasarruflara dayalı ve fon esasına göre çalışacak olan bu ayağın harekete geçirilmesi halen zorunlu tasarruf hesaplarında birikmiş olan bireysel tasarrufların bu hesaplara aktarılmasıyla oluşacaktır. Uzun vadeli kamu borçlanma senetleri ve belirli vadelerde, aşamalı olarak satılacak özelleştirme hisse senetleri yolu ile devletin bu alandaki yükü zamana yayılarak istenen amaca ulaşılabilir.

"- Bu fonlar özel olarak kurulacak fon yönetim kurumları ve sıkı bir denetim altında yönetilecektir. Fon yönetim kuruluşları bankalar, sigorta şirketleri veya yatırım yönetim şirketlerince kurulabilecek, sadece bu işi yapabilecek ve özel olarak bu amaçla kurulacak bir denetim organı tarafından (ve Hazine Müsteşarlığı, SPK gibi kurumlar yardımıyla) denetlenecektir.

"- Fon yönetim kurumunun ana amacı bireysel tasarruflara uzun vadede makul bir reel getiri sağlamaktır. Denetleyici kuruluş fonlarının hangi alanlara plase edilebileceğini yönlendirecektir. Enflasyona endeksli uzun vadeli devlet iç borçlanma senetlerinin (Tüfeks) ve özelleştirme projelerinden oluşacak hisse senetlerinin bu alanda çok uygun ve önce-

likli mali enstrümanlar olacağı düşünülmektedir. Devlet iç borcunun hacminden öte ana sorunu kısa vadesidir. İkinci ayak birikimleri bu açıdan kamunun iç borçlanma vadelerini çok uzun dönemlere yayarak bu konuda büyük olumlu katkı sağlayacaktır. Hisse senedi piyasalarının ülkemizde arzu edilen seviyelere gelebilmesi için şart olan yurtiçi kurumsal yatırımcı kuruluşları da ancak bu sayede gelişebileceklerdir.

"- Zaman içinde sistem etkin bir şekilde çalışmaya başladığında, özel sektör borçlanma ve hisse senetlerine, banka enstrümanlarına ve yabancı piyasalara yatırımlara izin verilebilecektir."

Bu model, asıl olarak iki ayağa bölüdüğü sosyal güvenlik sisteminin ikinci ayağına ilişkin öneriler getirmektedir. Birinci ayak bugünkü şekliyle adeta kendi kaderine terk edilmiş olarak bırakılırken, ikinci ayak güçlendirilmeye çalışılmaktadır. Ancak rapordaki ifadelerden asıl amaç, bu ayağın güçlendirilmesinden öte sermaye piyasasının genişletilmesi olduğu anlamı çıkmaktadır. Özel sermayeye kaynak aktarmanın ötesinde gerçek bir amacı olmayan böyle bir modelde, denetimin devlet tarafından yapılıyor olması zaten kurda kuzu teslim etmek gibi bir durumu ifade etmektedir.

Sağlık sisteminin I. ayaktan çıkarılarak ayrı bir reforma tabi olması, sağlığın özelleştirilmesinin ilk adımlarını oluşturmaktadır. Raporda buna ilişkin ayrıntılı öneriler bulunmaktadır.

İkinci olarak, bu önerilen model, bizim de çok yakından bildiğimiz Şili Modeli'ne oldukça benzeyen bir modeldir. DİSK-AR Bülteni'nin 20. sayısında "Şili'de Pinera Modeli" başlığı altında Şili'deki uygulamanın sakıncaları belirtilmiştir.

Rapor'da, "birinci ayak sosyal güvenlik kurumlarının verdiği gelir ve aylıkların seviyesi fakirlik çizgisinin altına düşmeyecektir." denilmektedir. Ardından fakirlik seviyesinin altına düşmeyecek olan gelir seviyesi belirlenmektedir: "Gelir ve aylıkların

alt sınırını fert başına milli gelirin % 50'si oluşturacak ve bu miktar sigortalılık süresinin uzunluğuna bağlı olarak FBMG'in % 70-75'ine kadar yükseltilebilecektir."

Bu modele göre, gelir ve aylıklar hesapladığımızda ise gerçekten ilginç bir durum ortaya çıkmaktadır. 1996 itibarıyla kişi başına düşen milli gelir yıllık 2900 Dolar'dır. 1996 yılı ortalama Dolar kuru 81,083 TL olarak alınırsa bu rakam 235,140,700 TL civarındadır. Bu miktarın % 50'si ise, 117,570,350 TL'dir. Bu miktarı 12'ye böldüğümüzde ise 9,797,529 TL elde etmekteyiz. Yani fakirlik sınırı olarak verilen rakam aynı yıldaki asgari ücretten bile azdır. (1996 yılı asgari ücreti net 11,084,652 TL'dir.) Aynı hesaplama elde ettiğimiz üst sınır da, 14,696,293 TL ile asgari ücretin çok az üstüne çıkmaktadır.

İşgüvencesiz bir işsizlik sigortası sürdürülemez

Raporda yer alan işsizlik sigortası, olumlu bir öneri gibi durmakla beraber, işgüvencesinden bahsedilmemesi ve sigortadan yararlanmak için koşulan üç yıllık staj süresi şartı, işçi sirkülasyonunun hızlı olduğu Türkiye koşullarında anlamsız bir uygulamaya haline gelecektir. Ayrıca, sigortanın başlangıcı için zorunlu tasarruf fonunda birikmiş tasarrufların bir kısmının kullanılması önerisi ise yeni bir hak kaybı anlamına gelmektedir.

Raporda emeklilik yaşı olarak, yeni sigortalılar için kadınlarda 55, erkeklerde 60 yaş sınırı getirilmektedir. SSK istatistiklerine göre 1996 itibarıyla ortalama emeklilik yaşı 50, yaşlılık aylığı alınmakta iken ölenlerin yaş ortalaması ise 67'dir. Bu durumda kadınlarda 55, erkeklerde 60 yaş önerisi, emeklilik dönemini oldukça kısaltmaktadır. İşgüvencesinin olmaması ve ücretlerin düşük olması, işçilerin bir işyerinde uzun süreler çalışmasını engellemektedir. Sık sık iş değiştiren, dönem dönem işsiz kalan ya da sürekli sigortalı işlerde çalışmayan işçiler için emeklilik yaşının yükseltilmesi mezarda emeklilik anlamına gelmektedir.

Ayrıca kadınların, hem ekonomik üretim sürecinde, hem de ev içinde hayatın yeniden üretim sürecinde olmak üzere hayatı boyunca zaten hep çalıştığı düşünülürse, böylesi bir uygulama kadınların ezilmişliğini artıracaktır.

Rapor'da tarafların prim katılım oranları ile ilgili olarak getirilen öneri ise işverenlerin yükünü hafifletmekten başka bir sonuç getirmeyecektir. SSK'lılar için mevcut durumda çalışanlar % 16, işverenler % 22.5-28 (zorunlu tasarruf dahil) ve toplamda da % 38.5-44 prim öderken, önerilen sistemde çalışanlar % 16.5-20.5, işverenler % 15.5-8.5, devlet % 8.5-12.5 ve toplamda ise % 40.5 prim ödemektedirler. Önerilen modelde ikinci ayaktaki primlerin toplamı % 8'dir. Asgari ücretin katlarına göre bunun içinde çalışanların payı % 4-8 arasında değişirken, işverenlerin payı ise % 4-0 arasında değişmektedir. Çalışanların primleri artan oranlı iken, işverenlerin primleri azalan oranlı olarak belirlenmiştir ve devletin katkısı işverenlerin yükünü hafifletmekten başka bir fayda getirmemektedir. Bunun yanı sıra, ikinci ayakta yer alan ve ücretler arttıkça işverenin prim payının 0'landığı bir sistemin işleyişi ise tamamen özel sermayeye, piyasaya bırakılmaktadır.

Hükümetin önerisi sorunu daha da derinleştirecektir

İktidara gelişinin ardından sosyal güvenlik alanında reform yapacağını ilan eden ANASOL-D Hükümeti, bu konuyu Ekonomik ve Sosyal Konsey'in (ESK) ilk gündemine de almakla birlikte, Hükümet olarak konuyla ilgili resmi bir tasarı oluşturamamıştır.

Sosyal Güvenlik Reformu Komisyonu tarafından hazırlanarak ESK'ya sunular raporda yer alan çözüm seçenekleri şu başlıklardan oluşmaktadır:

- 1- Sigortasız Çalışma ve Çalıştırma
- 2- Emeklilik Yaşı
- 3- Sosyal Yardım Zammı

- 4- Prim Tahsilat Oranları
- 5- Prime Esas Kazanç Alt ve Üst Sınırı
- 6- Af/Tahkim Kanunları
- 7- Devletin Sosyal Güvenlik Sistemine Katkısı
- 8- Sosyal Güvenlik Kurumlarının Yeniden Yapılanması
- 9- Diğer Çözüm Seçenekleri

ESK'da veya çeşitli platformlarda tartışılmaya çalışılan şey, bir reform değil, emeklilik yaş sınırı, prim ödeme gün sayısı, geçiş süresi gibi bir takım teknik ayrıntılar üzerinde odaklaşan, sorunun temelini inemeyen, seçenekli önerilerdir.

Ancak bu ayrıntılar üzerinde bile Hükümet'in resmi bir yaklaşımı oluşturulamamıştır. 17 Kasım 1997 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında ise şu konularda karara varılmıştır:

- Emeklilik yaşı kadınlarda 50, erkeklerde 55'e çıkarılacak.
- Prim ödeme gün sayısı 5 bin günde kalacak.
- Yeni yaş uygulamasında geçiş süresi 5 yıl olacak.
- SSK, Sigorta ve Sağlık Genel Müdürlüğü olarak, Merkez Bankası benzeri Başkanlık şeklinde özerk bir yapıda yeniden kurulacak.
- Belli yatak kapasitesinin üzerindeki SSK hastaneleri Sağlık İşletmesi'ne dönüştürülecek.

- SSK için belirlenen normlar, diğer sosyal güvenlik kurumları için de geçerli olacak. Başta emeklilik olmak üzere ortak standartlar geçerli olacak.

- Prim oranı % 30'a çıkarılacak. Devlet de her ay % 10'luk katkıda bulunacak.

- İşsizlik sigortası kurulacak. Bunun için zorunlu tasarruf fonunda biriken paralar kullanılacak.

Hükümet tarafından alınan bu önlemler olumlu öğeler taşımakla birlikte hem sorunu çözmekten uzak, hem de içinde çalışanlar açısından tehlikeli eğilimler taşımaktadır.

Devletin prim katkısında bulunması, standardizasyona gidilmesi ve işsizlik sigortasının kabul edilmesi, tüm eksikliklerine rağmen olumlu gelişmeler olarak kabul edilebilirken, SSK'yi özerkleştirme adına getirilen öneri, SSK hastanelerinin sağlık işletmelerine dönüştürülmesi, zorunlu tasarruf fonunda biriken paraların işsizlik sigortasına aktarılması gibi öneriler, sorunu daha da derinleştirecektir.

Tek başına sosyal güvenlik reformu sorunu çözemez

Sosyal güvenlik reformu tek başına ele alınmaz. Bu konu, kayıtdışı ekonominin, vergi reformunun, sendikal hak ve özgürlüklerin, iş güvenliğinin ve işsizlik sigortasının birlikte ele alındığı topyekün bir programla çözülebilir.

Sigortalıların iki katından fazla kaçak işçinin bulunduğu, verginin % 60'ına yakın kısmını ücretlilerin ödediği, devletin yargı ve denetim organlarına kimsenin güveninin olmadığı, herkesin kendi hukukunu silah gücüyle kendisinin yaratmaya çalıştığı, sendikal hakların yasalar ve yasadışı yollarla, özgürce kullanımının engellendiği, işsizliğin bir çığ gibi büyüdüğü ve gelir dağılımının korkutucu boyutlarda bozulduğu bir ülke olan Türkiye'de bütün bu sorunları beraber ele almayan hiç bir programın hayata geçme şansı yoktur.

Aksi taktirde, bir süre sonra aynı sorunların tekrar canlandığını gören sermaye ve kimi siyasi çevreler, sosyal güvenliği tamamen piyasanın insafına bırakan önerilerini daha cesurca savunacaklardır.

Bu arada, Bakanlar Kurulu, sosyal güvenlik konusunda aldığı bu kararlarla, asıl işlevini bu tür konuları sosyal taraflarla tartışmak olarak tanımladığı Ekonomik ve Sosyal Konsey'e göstermelik bir kurum olarak baktığını da ilan etmiş oluyor. Böylece ESK, bizzat Hükümet tarafından ortadan kaldırılmış oluyor.

1993-97 arasında imalat

sanayiinde

İSTİHDAM ve ÜCRETLER

Mücella SEZEN-Selma SÜRÜCÜ

Tablo 1: İşyeri Sayısı

	1993	1994	1995	1996	1997
T	2623	2675	2707	2827	2963
Ö	2228	2294	2348	2520	2659
D	395	381	359	307	304

Tablo 2: İşyeri Sayısı Endeksi

	1993	1994	1995	1996	1997
T	100	101.9	103.2	107.7	112.6
Ö	100	102.9	105.3	113.1	119.3
D	100	96.4	90.8	77.7	76.9

1993-1997 döneminde imalat sanayiini incelediğimizde, bir kaç belirgin özellik göze çarpmaktadır. Bunlardan birincisi, bu dönemde kamunun imalat sanayiinden yavaş yavaş çekilmesidir. Gerek işyeri sayısı açısından, gerekse de çalışan sayısı açısından bu dönem kamunun gerilediği bir dönem olmuştur. Bu durumun en büyük nedeni özelleştirme ve kapatmalarla, devletin bu alandan çekilmesidir.

Diğer bir özellik, 1994 krizi ve ardından alınan 5 Nisan İstikrar Kararları dolayısıyla

Tablo 3: Çalışan İşçi Sayısı

	1993	1994	1995	1996	1997
T	513,109	520,656	498,902	537,964	577,153
Ö	365,761	379,485	380,045	428,274	478,093
D	147,348	141,171	118,857	109,630	99,066

Tablo 4: Çalışan İşçi Sayısı Endeksi

	1993	1994	1995	1996	1997
T	100	101.4	97.3	104.8	112.4
Ö	100	103.7	103.9	117.0	130.7
D	100	95.8	80.6	74.4	67.2

1994 ve 1995 yıllarında işyeri de gerisinde kalmıştır.

Tablo 5: Toplam Çalışılan İşçi-Gün Sayısı (Ocak, Şubat, Mart)

	1993	1994	1995	1996	1997
T	38.577,657	39,501,093	37,963,030	41.132,873	44,324,000
Ö	27.787,330	28,846,873	29,034,656	32,990,409	36,838,162
D	10,790,327	10,654,220	8,928,374	8,142,464	7,485,838

Tablo 6: Toplam Çalışılan İşçi-Gün Sayısı Endeksi

	1993	1994	1995	1996	1997
T	100	102.3	98.4	106.6	114.8
Ö	100	103.8	104.4	118.7	132.5
D	100	98.8	82.7	75.5	69.3

İşyeri ve İşçi Sayısı

1993 yılının Ocak-Şubat-Mart aylarını kapsayan 1. dönemde Türkiye genelinde imalat sanayiinde faaliyet gösteren işyeri sayısı 2623'tür. Bunun 2228'i özel sektörde, 395'i ise kamu sektöründedir.

Bu dönemde imalat sanayiinde ortalama 513,109 işçi çalışmaktadır. Bunun 365,761'i özelde, 147,348'i ise kamuda istihdam edilmektedir. Toplam

çalışılan işçi gün sayısı ise Türkiye genelinde 38,577,657, özel sektörde 27,787,330, kamuda ise 10,790,327'dir. Bu durumda, işçi başına çalışılan gün sayısı açısından kamu ve özel sektör arasında belirgin bir farklılığın olmadığını

söyleyebiliriz.

1997 yılının 1. dönemine gelindiğinde, Türkiye genelinde imalat sanayiinde faaliyet gösteren işyeri sayısı 2963'e yükselmiştir. Bunun 2659'u özel sektörde, 304'ü ise kamu sektöründedir. Görüldüğü gibi, imalat sanayiinde kamunun payı gitikçe azalmaktadır. Kamuya ait işyerlerinin özelleştirme yöntemiyle özel sektöre aktarılması, ya da verimsiz oldukları gerekçesiyle kapatıl-

Tablo 7: Ortalama Saat Ücreti (TL)

	1993	1994	1995	1996	1997
T	24,600	40,969	63,333	115,333	215,666
Ö	22,168	34,445	60,666	106,333	205,666
D	22,168	34,445	60,666	106,333	205,666

Tablo 8: Ortalama Saat Ücreti Endeksi

	1993	1994	1995	1996	1997
T	100	166.5	257.4	468.8	876.6
Ö	100	155.3	273.6	479.6	927.7
D	100	189.7	303.8	495.2	849.8

ması bu duruma yol açmaktadır.

Bunun doğal sonucu olarak kamuda çalışan işçi sayısında % 32.8'lik bir düşüş yaşanmıştır. Çalışan sayısı kamuda azalırken, özel sektörde ve Türkiye genelinde artmıştır. Çalışan sayısı özel sektörde % 30.7'lik

bir artışla 478,093'e yükselirken, Türkiye genelinde % 12.4'lük bir artışla 577,153'e yükselmiştir.

Bu dönemde toplam işçi-gün sayısı, Türkiye genelinde % 14.8'lik bir artışla 44,324,000'e, özel sektörde % 32.5'lik bir artışla 36,838,162'ye yükselirken, kamuda ise % 30.7'lik bir azalmayla 7,485,838'e düşmüştür.

Ücretler

1993 yılında Ocak-Şubat-

Tablo 9: Aylık Ortalama Ücret (bin TL)

	1993	1994	1995	1996	1997
T	4,754	7,988	13,341	22,756	42,384
Ö	4,319	6,716	11,894	21,253	40,738
D	5,846	11,456	17,984	28,906	50,419

Tablo 10: Aylık Ortalama Ücret Endeksi

	1993	1994	1995	1996	1997
T	100	168.0	280.6	478.6	891.4
Ö	100	155.5	275.3	492.0	943.1
D	100	195.9	307.6	494.4	862.4

Mart aylarını kapsayan dönemde aylık ortalama ücret (ücret, maaş ve fazla mesai ücreti) Türkiye genelinde 4,754,723 TL, özel sektörde 4,319,363 TL ve kamuda 5,846,044 TL'dir. Aylık ortalama ücretler 1997'nin aynı döneminde Türkiye genelinde 42,384,515 TL, özelde 40,738,962 TL ve kamuda 50,419,718 TL'dir.

1993 yılı temel alınarak hazırlanan gerçek ücret tablosuna bakacak olursak, Türkiye genelinde ücretlerin % 32.5 gerilediğini görüyoruz. Burada dikkat çeken nokta, kamu kesimi ücretlerinin, özel kesime göre hala yüksek olmasına karşılık, 1994 yılından itibaren kamu ücret artışlarının, özel

kesim ücret artışlarının gerisinde kalarak aradaki farkın çok azalmış olmasıdır.

Tablo 11'de açıkça görüldüğü üzere, 1994 yılının kriz ortamında kamudaki ücretler 1993'e göre sadece % 4.1 düşerken, özel sektörde % 24.6 düşmüştür. Ancak 1995 yılından itibaren, kamuda ücretler daha hızlı düşerek %1997'de % 65.2'ye gerilerken, özel sektörde ücretlerin düşüş hızı yavaşlamış ve 1997 yılına gelindiğinde ücretler % 71.4'e gerilemiştir.

Bilindiği gibi, geleneksel olarak kamu ücretlerinin yüksek oluşu, özel sektör ücretleri üzerinde bir baskı oluşturuyor ve bu nedenden dolayı da özel sermaye tarafından eleştirili-

yordu.

Süreç bu şekilde devam ettiği takdirde, yani kamu kesimi ücretleri frenlendiği takdirde, ücretleri aşağıya çekme konusunda özel sektör daha rahat davranacak ve bu durum ücretlerin bir bütün olarak gerilemesi sonu-

cunu doğuracaktır.

Ücretlerin daha da gerilemesi ise, zaten oldukça bozuk olan gelir dağılımının, ücretlilerin aleyhine daha da bozulacağı anlamına gelmektedir. Bu nedenden dolayı, şu anda sürmekte olan lastik ve önümüzdeki süreçte gerçekleştirilecek olan MESS ve tekstil grup toplu sözleşme görüşmeleri, ücretlerin yeniden yükseltilmesi noktasında oldukça önem kazanıyor.

Ücret sendikacılığını bırakalım derken sendikalar ücretleri tamamen bırakmamalıdır.

Kaynak:

DİE-Dönemler İtibarıyla İmalat Sanayii Anketleri: 1992(I)-1993(I), 1993(I)-1994(I), 1994(II)-1995(II), 1995(I)-1996(I), 1996(I)-1997(I).

Tablo 11: Aylık Ortalama Gerçek Ücret (TL)

Yıllar	Fiyatlar	Devlet		Özel		Türkiye	
		Gerçek Ücret	Endeks	Gerçek Ücret	Endeks	Gerçek Ücret	Endeks
1993	100	5,846,000	100	4,319,000	100	4,754,000	100
1994	206.2	5,604,260	95.9	3,257,000	75.4	3,873,908	81.5
1995	368.8	4,876,355	83.4	3,225,054	74.7	3,617,407	76.1
1996	663.9	4,353,689	74.5	3,201,235	74.1	3,427,624	72.1
1997	1,321,838	3,814,165	65.2	3,081,920	71.4	3,206,444	67.5

bir ulusal değer daha gidiyor:

TÜTÜNDE ÖZELLEŞTİRME

4046 sayılı Yasa ile TEKEL özelleştirme kapsamının dışında bırakılmıştı. Ancak TEKEL'in Samsun sigarasını üreten Akhisar'daki tütün fabrikası, Yüksek Planlama Kurulu tarafından ortaklık yoluyla British Amerikan Tobacco'ya (BAT) satıldı.

Bilindiği gibi, ANASOL-D Hükümeti'nin programında da özelleştirmeye özel bir önem verilmiştir. Ancak Hükümet, özelleştirme için neden en karlı kamu işletmelerinden başladığının açıklamasını yapamamaktadır. Hükümetin tek dayanak noktasını, bu fabrikanın teknoloji yenilenmesi için böyle bir uygulamaya ihtiyaç duyulduğu iddiası oluşturmaktadır. Oysa ki TEKEL, Akhisar tütün fabrikasının teknolojik yenilenmesi için ihtiyaç duyulan paraya sahiptir.

En karlı 500 büyük sanayi kuruluşu içinde yer alan ve 1997 karı 135 trilyon TL olan TEKEL tütün işletmeleri, hiç fiyat artırmaya bile 1 yılda 89 milyon liralık satış hasılatına sahiptir. Bu durumda Hükümetin bu iddiası boşlukta kalmaktadır.

Uygulama, Hükümetin kaynak yaratma amacıyla da açıklanamayacak niteliktedir. Nitekim, BAT'ın % 51 hisse karşılığında % 71'i peşin, diğeri 3 yıl taksitle 140 milyon dolar bedel ödeyerek ortak olduğu fabrikanın bedeli, arsasıyla beraber yaklaşık 100 trilyon TL'dir.

Her halükarda satmayı aklına koyan Hükümet, zararına sattığı fabrikanın denetimini de bu yabancı firmaya, üstelik oldukça şaibeli bir firmaya devretmiştir. Hindistan'da bile % 50'den fazla hisse almasına izin verilmeyen BAT, vergi kaçakçılığı, ithalat/ihracatta usulsüzlük, yasadışı kar transferi, Hint borsasında spekü-

lasyon çıkararak hisse senetlerinin değerini artırma gibi olaylarla tanınır.

TEKEL üzerine oynanan oyun da, diğer benzerleri gibi 12 Eylül askeri rejiminin baskı koşullarında oluşturulmaya başlanmıştır. 1980'den sonra yavaşlatılan TEKEL yatırımları 1984'ten sonra tamamen durmuştur. 1977'de 5 yeni sigara fabrikasının yapımı için yatırımlara başlanmasına karşın, bu yatırımlar, biri hariç, 20 yıldır tamamlanamamıştır. Yine 1984'te, Özal tarafından bir geceyarısı operasyonu ile yabancı sigaraya ithal izni çıkarılmıştır. 1986 yılında yeni yatırım amacıyla sadece 1 milyon TL gibi komik bir ödenek ayrılrken, nihayet tütünde devlet tekeli de kaldırılmıştır. Bugün Türkiye'de 9 sigara fabrikası vardır. Bunun 7'si TEKEL'e, 2'si ise özel sektöre aittir.

Sağlanan bütün bu kolaylıklara karşılık yabancı firmalar istedikleri satış düzeyini yakalayamamışlardır. Çünkü TEKEL'in 1989 yılında üretimine başladığı TEKEL 2000 sigarası blendede sigara piyasasının büyük bölümünü ele geçirmiş ve yabancı firmaların hesaplarını altüst etmiştir. Yabancı firmaların toplam sigara tüketimindeki pazar payı % 17 civarında kalmıştır. Bunun üzerine, TEKEL'in adım adım yok edilmesi gündeme gelmiştir.

Yabancı ve çokuluslu tütün şirketlerinin Türkiye gibi ülkelere yönelmelerinin gerisinde, bu şirketlerin kendi ülkelerindeki pazarlarının git-tikçe daralması yatmaktadır. Anti-nikotin kampanyalarının etkili olduğu gelişmiş ülkelerde sigara tüketimi sürekli olarak azalırken, Türkiye'de ve gelişmekte olan bir çok ülkede sigara tüketiminde artış yaşanmaktadır. Ni-

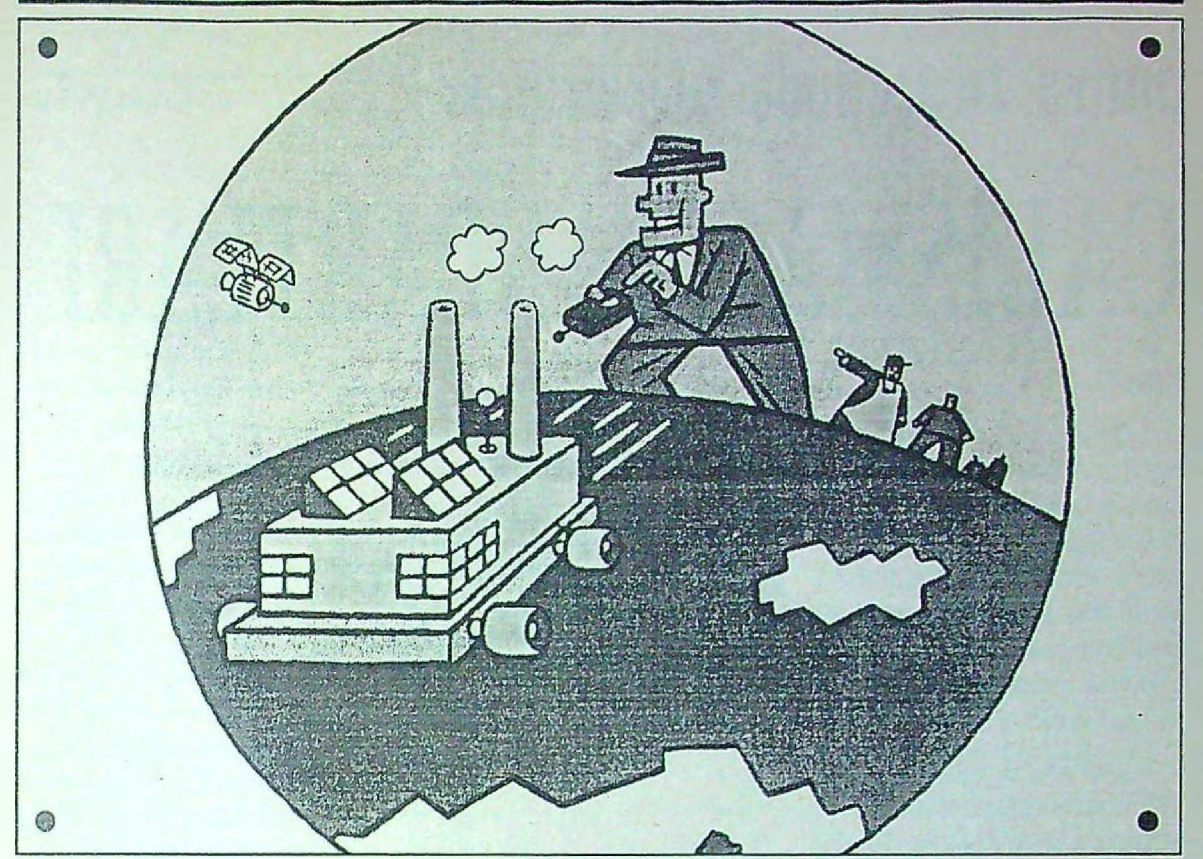
tekin, ABD'de 1976-1995 döneminde sigara tüketimi azalırken üretim artmıştır. Bu ülkede son yıllarda sigara üretimi tüketimin % 30 fazlası olarak gerçekleşmektedir. Bu durumda dışarıya ABD sigara endüstrisinin tek çıkış yolu olmaktadır (*). Aynı gerçekler, Avrupa sigara endüstrisi için de geçerlidir.

TEKEL'in yok edilmesi için, fabrika kapatılmadan, satın almaya kadar bir çok yol denenmektedir. TEKEL'in Samsun ve İzmir'deki fabrikaları kapatılırken, Adana, Bitlis, Malatya sıraya sokulmuştur. Bu şekilde, Türkiye'nin en çok satan Maltepe sigarasının üretimi tamamen durdurulacaktır. Geri kalan fabrikaların ise, Akhisar örneğinde olduğu gibi, % 51'i yabancı şirketlere satılacaktır.

TEKEL'in bu şekilde özelleştirilmesinin yol açtığı yıkım sadece yerli sigara endüstrisini değil, aynı zamanda yerli tütün ekiciliğini de yokedecektir. Bugün 2.5 milyon civarında insan geçimini tütün ekiciliğinden sağlamaktadır.

1998 yılında 10 milyar dolarlık özelleştirme olacak sözleriyle gelen bu satış kararı, Hükümetin önümüzdeki süreçte, özelleştirilsin de nasıl olursa olsun mantığıyla hareket edeceğini gösteriyor. Üstelik, Hükümet Programı'nda özelleştirmeden elde edilen gelirlerle yeni yatırımlar yapacağını ilan eden Hükümet, bugüne kadar herhangi bir yatırım programı açıklamayarak, elde edilen gelirleri borç girdabına kaptırmaya devam edeceğini de göstermiş oluyor.

(*). Ergin, Gürol, Prof. Dr., "Tütün ve Sigarada Kamu Girişimcilik", Dünya'da ve Türkiye'de Kamu Girişimciliğinin Geçmiş Bugünü ve Yarı Uluslararası Sempozyum Bildirileri, TMMOB, İstanbul, 1997.

dünya ticaretinde

ULUSLARARASI ÇALIŞMA STANDARTLARI

dünya ticaretinde uluslararası

Tonguç ÇOBAN

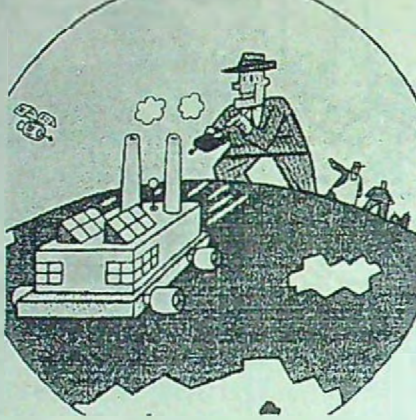
ÇALIŞMA STANDARTLARI

Giriş

Dünya ticaretine ilişkin kuralların yeniden düzenlendiği günümüz koşullarında, uluslararası çalışma standartlarının da bu kurallara dahil edilmesine ilişkin tartışma uluslararası sendikal hareketin en önemli gündem maddelerinden birini oluşturuyor.

Özellikle dünyanın en büyük işçi örgütü olan ICFTU (Dünya Özgür İşçi Sendikaları Konfederasyonu) ve OECD-TUAC (Sendikal Danışma Komitesi) bu konuyu sürekli gündemde tutuyor, çalışma standartlarının ticaretin temel kuralları arasında yer alması fikrini kampanyalarla yaygınlaştırmaya çalışıyor.

Çalışma standartlarının dünya ticaretine eklenmesine ilişkin bu çabanın nedeni, serbest ticaretin ve artan rekabetin ülkeler ve sınıflar arasındaki eşitsizliği arttırması ve dünya çapında işçi haklarını daha da zayıflatmasıdır. Bu gelişmeyi frenlemek ve ekonomik gelişmenin sonuçlarının daha adil bir şekilde paylaşılmasını sağlamak için ticari faaliyetlerde bazı sosyal kuralların da belirleyici olması gerektiği savunuluyor. Örneğin, bir ürünün serbestçe ihraç edilebilmesi

için sadece bir takım kalite ve fiyat koşullarını içeriyor olması yeterli olmasın, aynı zamanda o ürünün çocuk emeği ya da zorunlu (angarya) emek içermemesi vb. de kriter olsun isteniyor.

Bu öneri ile küreselleşmenin sadece ekonomik boyutlu bir süreç olarak kalmaması ve sosyal unsurun devreye sokulması, belirleyici olması amaçlanıyor. Bir başka deyişle küreselleşmeye bir emek müdahalesi hedefleniyor. Kuşkusuz bu müdahale ile küreselleşmenin emek üzerinde doğurduğu bütün olumsuz sonuçları ortadan kaldırmak mümkün değildir. Ama çalışma standartlarının dünya ticaretine eklenmesine ilişkin tartışma, emeğin dünya çapında ortak mücadelesinin bir platformunu yaratma bakımından önemli bir işlev görüyor.

Bu tartışma, az gelişmiş ül-

keler açısından özel bir önem taşıyor. Bir yandan bazı az gelişmiş ülke hükümetleri, çalışma standartlarının ülkelerinin dünya ölçeğindeki rekabet gücünü kıracağı gerekçesiyle bu öneriye karşı çıkıyor, ama öte yandan bu ülkelerdeki işçi hakları oldukça geri olduğundan çalışma standartlarının bu ülkelerdeki işçi hakları ve sosyal gelişme üzerinde olumlu etki yaratması mümkün görünüyor. Az gelişmiş ülkelerin karşı karşıya bulunduğu bu sorun, çalışma standartları ile ticaret arasındaki ilişkinin en can alıcı noktasını oluşturuyor.

Türkiye, işçi hakları bakımından dünyada alt sıralarda yer alıyor. Temel ILO sözleşmeleri, onaylanmasına rağmen hala ihlal ediliyor. Bir başka deyişle, Türkiye'de pek çok sektörde ve işletmede temel işçi haklarına uyulmuyor ve bu durum sosyal damping, yani emeğin haklarını zayıflatma yoluyla rekabet gücünü arttırma düzeyine varıyor. Ancak bunun ne kadar geçerli olacağı, "düşük ücret ve sosyal haklar" üzerinden rekabet gücünün sürdürülüp sürdürülemeyeceği ciddi bir tartışma konusudur.

Dolayısıyla çalışma standartları ve ticaret ilişkisine da-

ir tartışmalar Türkiye'yi de yakından ilgilendiriyor. Yeniden örgütlenme sürecinde olan Türkiye sendikal hareketi bu tartışmalar içinde aktif olarak yer almalıdır. Bu, uluslararası çalışma standartlarının bir ticaret kriteri olarak kurumlaşması sürecinde Türkiye'de işçi haklarının ve sendikal hakların gelişmesi açısından önemli bir imkan yaratabilir.

Bu yazıda, çalışma standartlarına ilişkin tartışmalardaki temel tezleri ve karşı tezleri ve uluslararası sendikal hareketin konu ilgili politikalarını özet olarak sunmayı amaçlıyoruz.

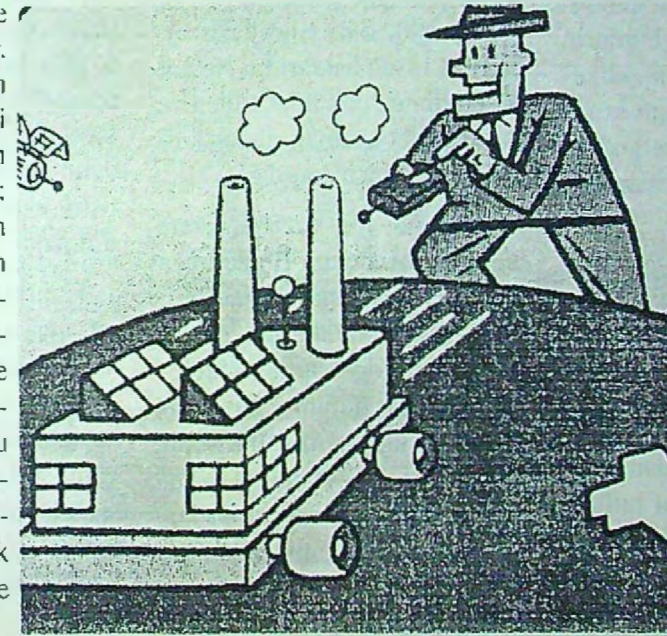
Küreselleşme ve Sendikal Hareket

Küreselleşmenin işçi hakları ve sendikal hareket üzerinde olumsuz etkiler yarattığı açıktır. Serbest ticaret, kuralsızlaştırma ve özelleştirme sermayeye dünya çapında yeni olanaklar yaratıyor. Sermayenin bütün biçimleri, sınır tanımaksızın dünya ölçeğinde hareket edebiliyor. Bu durum, kamunun sermaye üzerindeki denetimini sınırlayan bir işlev görüyor; ekonomik denetim gücü hükümetlerden piyasalara, dolayısıyla doğrudan sermayenin kendisine geçiyor. Buna karşılık emek, gerek bu yeni durum dolayısıyla, gerekse örgütleniş zayıflatılmak suretiyle, sermaye

karşısındaki gücünü yitirmeye başlıyor. Kısacası, küreselleşme sermayeyi emek karşısına geçmişe göre daha avantajlı hale getiriyor. Sermaye bu olanaklarını, emeğin tarihsel kazanımlarını ortadan kaldırma, işçi haklarını zayıflatma yönünde kullanıyor.

Öte yandan dünya ticaretinde ciddi bir artış gözleniyor. Burada dikkat çekici olan, sadece gelişmiş ülkelerin değil, az gelişmiş ülkelerin de dünya ticaretindeki paylarının artmasıdır. Az gelişmiş ülkelerin dünyadaki toplam ihracat içindeki payları 1982 yılında % 11 iken bu oran 1992 yılında % 19'a çıkmıştır. Yine az gelişmiş ülkelerin OECD ülkelerine ihracatları 1970'te % 0.4 iken 1992 yılında bu oran % 3.7'ye yükselmiştir. ABD'nin az gelişmiş ülkelerle olan dış ticaret açığı 85 milyar doları bulmuştur; bunun 40 milyar dolarını Çin ile olan ticaret açığı oluşturmaktadır.

Ancak az gelişmiş ülkeler ti-

cari rekabette esas olarak "sınırlı işçi hakları"ni avantaj olarak kullanıyor. İhracata dönük büyüme stratejileri, bu ülkelerde işçi haklarının önünde bir set oluşturuyor. Bu durum çokuluslu şirketlerin, yatırımlarını bu "avantaj"ın olduğu ülkelere kaydırmasına yol açıyor. Ve bu eğilim de işçi hakları üzerinde yeni bir baskı faktörü oluşturuyor.

"Dibe Doğru Yarış"

Ticaretin serbestleştirilmesi ve yabancı yatırımların artması, dünya çapında (küresel) rekabetin şiddetlenmesi ile birlikte ele alındığında, uluslararası sendikal hareketin önüne ciddi sorunlar koyuyor.

Bu sorunların başında, bütün bu gelişmelerin, ülkeler ve şirketler arasında "dibe doğru bir yarış" başlatmış olması geliyor. "Dibe doğru yarış" ile ne kastediliyor? Yanıtlamaya çalışalım.

Küreselleşme sürecinde, sermayenin sahip olduğu olanakların başında üretim yerinin seçimine ilişkin seçeneklerin çoğalması geldiğini belirtmiştik. Sermaye, artan iletişim ve ulaşım imkanlarından da yararlanarak, maliyetin en düşük olduğu ülkelere, bölgelere ve sektörlerle yatırım yapabiliyor, maliyet artışı olduğunda yatırımını bir başka bölgeye kolaylıkla kaydırabili-

yor. Bu olanağı en iyi biçimde kullanan sermaye grupları hızla karlarını artırıyor ve pazar paylarını geliştirebiliyor. Kuşkusuz, bu süreçten en çok çokuluslu şirketler yararlanıyor.

Çokuluslu şirketlerin yatırımlarında az gelişmiş ülkeler özel bir yer tutuyor, çünkü bu ülkelerde ücret ve sosyal haklar oldukça düşük düzeylerde bulunuyor. Bununla birlikte çocuk emeği ve zorunlu çalışma gibi "vahşi kapitalizm" yöntemleri yaygın olarak uygulanıyor. Ticaretin gelişmesinin altında bu faktörler önemli bir yer tutuyor.

Öte yandan bu gelişme çizgisi gelişmiş ülkelerdeki işçi hakları üzerinde de baskı oluşturuyor. Şirketlerin yatırımlarını işçi haklarının sınırlı olduğu ülkelere kaydırması ve yeni teknolojilerin devreye sokulması, gelişmiş ülkeleri tarihinin en büyük işsizlik sorunuyla karşı karşıya bırakıyor. Bu işsizlik, üretime hiçbir şekilde dahil edilemeyen "toplumsal dışlanmışlar" sorununu gündeme getiriyor. Bütün bunların sonucu olarak gelişmiş ülkelerde de rekabet gücünü koruma gerekçesiyle ücretler ve sosyal haklar geriye çekilmeye çalışılıyor.

Dolayısıyla, küreselleşmenin bugünkü gelişimi, dünya ölçeğinde işçi haklarını ve genel olarak sosyal hakları dibe doğru çekiyor.

Bu olumsuz durumdan nasıl çıkılacak? Bugün yanıt bulunması gereken soruların başında bu geliyor. Bu noktada uluslararası sendikalar hareket, temel

çalışma standartlarının dünya ticaretinin ana kuralları arasında yer almasını öneriyor.

Çalışma Standartları: Tezler ve Karşı Tezler

Çalışma standartları ile anlatılmak istenen aslında çekirdek işçi haklarıdır. Bunlar; örgütlenme ve toplu pazarlık hakkı, zorunlu çalışmanın yasaklanması, istihdamda ve çalışmada ayrımcılığın engellenmesi, eşit işe eşit ücret ilkesi ve çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılması (çalışmada asgari yaş sınırı) olarak belirtilebilir. Bunun dışında asgari ücret, azami çalışma saatleri ve çalışma koşulları (örneğin, işçi sağlığı ve iş güvenliği) hakkında da standart oluşturulabilir, ancak bunların evrensel düzeyde belirlenmesi baştaki çekirdek haklara göre daha zor, hatta pratik açıdan imkansızdır. Buna karşılık başta sayılan çekirdek hakların evrensel standart olarak kabul edilmesi mümkündür, çünkü bunlar ülkeden ülkeye farklılık göstermeyen ve gelişmişlik düzeyine bağlı olmayan insan haklarıdır. Ne var ki bugün en çok ihlal edilen ve bir rekabet avantajı olarak kullanılan da bu haklardır.

Burada bir dizi tartışma noktası mevcuttur. Bunların en önemlisi, çalışma standartlarının ticaret kurallarına eklenmesinin az gelişmiş ülkeler aleyhine bir durum yaratıp yaratmayacağı sorusudur; bir başka deyişle, standartlar gelişmiş ülkeler için yeni bir korumacılık yöntemi anlamına mı geliyor?

Özellikle Malezya, Hindistan, Pakistan gibi Asya ülkelerinin yöneticilerinin iddiası budur. Onlara göre, standartların uygulanması ülkelerinin ihracatını baltalamaya, dolayısıyla üretimi ve istihdamı düşürmeye yönelik bir tehlike içeriyor. Eğer standartlar uygulanırsa bugün çalışarak ailelerinin geçimine katkıda bulunan çocuklar sokağa ve fuhuşa sürüklenecelerdir. Bunun yerine, ekonomik büyüme ve ihracat teşvik edilmeli, standartların hedefleri ekonomik büyümenin sonuçlarına bağlı olarak hayata geçirilmelidir.

Yeni liberal ekonomi teorisi bu fikri başka bir yönden destekliyor. Buna göre serbest ticaret, başka hiçbir koşula bağlı olmaksızın bir ülkeye tek taraflı olarak yarar sağlar; yani, ülkelerdeki maliyet yapıları, ücretler ve sosyal haklar farklı farklı bile olsa, hatta korumacılık bile uygulansa, ticaretini serbestleştiren ülkeler bundan kazançlı çıkarlar. Bu nedenle, az gelişmiş ülkelerde çalışma standartlarının gelişmiş ülkelere göre düşük olması bir haksız rekabet yaratmaz. Önemli olan üretimin, büyümenin ve ihracatın artırılmasıdır; sosyal gelişme ekonomik gelişmenin bir ürünüdür.

Çalışma standartları ile ticaret arasında bağ kurulmasına karşı çıkanların diğer iddiaları da şöyle özetlenebilir: Ülkeler arasında mevcut eşitsizlik devam ettiği sürece, çalışma standartlarını ticaret için kriter haline getirmek bir işe yaramaz. Eğer standartlar uygula-

ırsa, bu global maliyetleri artıracığı için fiyatları yükseltir, dolayısıyla asıl yük tüketicilere yüklenmiş olur. Kaldı ki çalışma standartları denen şeyler evrensel nitelik taşıyamaz, çünkü bunlar ülkeden ülkeye değişen, kültürel ve ulusal farklılıklara göre belirlenen haklardır.

Bütün bu düşünceler karşısında elbette çalışma standartlarının savunulması için tutarlı ve ikna edici fikirler oluşturulması gerekir. Bu noktada savunulan ve geliştirilmesi gereken düşünceler kısaca şöyledir:

Öncelikle ekonomi teorisi açısından standartların uygulanması bir zorunluluktur. Çünkü küreselleşmenin sermaye ile emek arasındaki dengeyi sermaye lehine bozduğu kabul ediliyorsa, emeğin eksik değerlendirilmesi demektir. Bu ise işgücü piyasasının "etkin ve optimal" olmadığı anlamına gelir. "Etkin bir piyasa işleyişi" açısından sermaye ile emek arasında "denge" oluşturulması gerekir. Böylece, ticarete çalışma standartlarının uygulanması yeni bir "piyasa aksaklığı" yaratmaz, aksine "varolan aksaklığı" ortadan kaldırır.

İkinci olarak, çalışma standartlarının üretim maliyetini yukarı çekeceği doğrudur. Bir araştırmaya göre Hindistan, Pakistan gibi ülkelerde bazı sektörlerde çocuk işçiliğinin önlenmesinin maliyete etkisi % 80 civarında olacaktır. Ancak bu olgu verimlilik ile birlikte ele alınmalıdır. İşgücü birim maliyeti karşılaştırması yapıldığında çok düşük ücretlerin ve sosyal hakların olduğu, çocuk işçiliğinin ve zorunlu emeğin kullanıldığı ülkelerdeki birim işgücü maliyetlerinin gelişmiş ülkelerin üstünde olduğu görülüyor.

Bundan çıkan sonuç, düşük hakların kısa vadede yüksek kar getirirse bile, orta ve uzun vadede bir rekabet avantajı oluşturmayacağıdır. Bunun yerine büyümeyi ve istihdam artışını öngören, etkin bir kamu müdahalesini içeren dengeli bir kalkınma modeli yaşama geçirilmeli ve bu modelin temel

meline evrensel çalışma standartları oturtulmalıdır.

Standartların uygulanması, yeni iş organizasyonlarını, mesleki eğitimi, katılımı ve çalışmada istikrarı teşvik eder. Oluşması mümkün olan bazı zararlar ise, ülke içinde yeni bir vergi ve kaynak dağılımı politikası, uluslararası düzeyde ise "zarar tazmin fonu" ile giderilebilir. "Standartların uygulanması ve zarar tazmin fonu" nun kaynağı uluslararası mali sermaye hareketlerinin vergilendirilmesi olabilir. Tobin vergisi (Tobin: Nobel ödüllü bir iktisacı) olarak da adlan-

dırılan bu sisteme göre, mali sermaye hareketlerinin binde 3 ile yüzde 1 arasında vergilendirilmesi yıllık 4 ile 140 milyar dolar arasında bir kaynak yaratacaktır. Bu kaynak çalışma standartlarının uyumlu hale getirilmesi için kullanılabilir.

Bir başka önemli nokta, çalışma standartlarının olumlu veya olumsuz sonuçlarının sadece ülkeler arasındaki ilişkiye göre belirlenemeyeceğidir. Gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki paylaşım ilişkisi kadar ülke içindeki gelir dağılımı da önemlidir. Bu açıdan bakıldığında, az gelişmiş ülkelerin bugün sahip olduğu söylenen rekabet gücünden asıl yararlananlar o ülkelerin geniş halk kesimleri değil, o ülkelerde yatırım yapan çok uluslu şirketler ve onların yerli ortaklarıdır. Bu nedenle, çalışma standartları ülke içi gelir dağılımını düzenleyen bir işlev de görebilir.

Kaldı ki, aslında temel işçi hakları ve çalışma standartları konusunda evrensel bir uzlaşma sözkonusudur. ILO'nun temel sözleşmelerini 100'den fazla ülke onaylamıştır. Bugün önemli olan bu sözleşmelerin ticaretin yeniden düzenlenmesi sürecine eklenmesi ve uyum politikalarının geliştirilmesidir. Bu da ancak, Dünya Ticaret Örgütü ve diğer uluslararası anlaşmalara bu standartların eklenmesiyle ve etkin bir izleme/denetleme/cezalandırma mekanizmasıyla sağlanabilir.

Bu son nokta ICFTU'nun ve

diğer uluslararası emek örgütlerinin önerdiği bir politikadır.

ICFTU'nun Önerisi, Dünya Ticaret Örgütü ve ILO

ICFTU, Dünya Ticaret Örgütü (WTO) ve benzeri anlaşmalara aşağıdaki "sosyal hükümün" eklenmesini talep ediyor:

"Bu sözleşmeyi imzalayan taraflar, WTO ve ILO tarafından oluşturulacak bir danışma komitesince belirlenen asgari çalışma standartlarının yerine getirilmesini sağlamak için gerekli adımları atmak ve ILO'nun örgütlenme özgürlüğü ve toplu pazarlık hakkı ile ilgili 87 ve 98 sayılı sözleşmelerinin, zorunlu çalışmanın kaldırılması ile ilgili 29 ve 105 sayılı sözleşmelerinin, çalışmada ayrımcılığın engellenmesi ve eşit işe eşit ücret ile ilgili 100 ve 111 sayılı sözleşmelerinin ve asgari çalışma yaşı (çocuk işçiliğinin engellenmesi) ile ilgili 138 sayılı sözleşmelerinin de bu kapsama dahil edilmesi konusunda fikir birliğine varmışlardır."

Yukarıdaki sözleşmeler temel insan hakları ile ilgili sözleşmelerdir ve amacı, çalışma yaşamında baskı, sömürü ve ayrımcılığın önlenmesidir. Bu sözleşmeler ILO'nun en çok kabul gören sözleşmeleridir; dünyada 100'den fazla ülke bu sözleşmeleri onaylamıştır.

ICFTU, bu sözleşmelerin WTO'nun faaliyetleri için bir zemin oluşturması gerektiğini düşünüyor. ICFTU'ya göre:

"Bu sözleşmelerin içerdiği

hükümler, sadece gelişmiş ülkelerin benimseyebileceği hükümler değildir, çünkü bu hükümler ülkelerin gelişmişlik düzeylerine bağlı olmayan evrensel bir nitelik taşımaktadır. ILO'nun kuruluş amacı da zaten, kısa dönemde yüksek kar arzusunun ve dünya ölçeğindeki rekabetin yaratacağı tehlikelerin ve sosyal krizlerin önüne geçmektir.

"Bu temel standartlara bağlılık gösterilmesi, şiddetli rekabet ve sömürün önüne geçecektir. Ancak bu durum gelişmekte olan ülkelerin rekabet gücünü zayıflatmayacak, aksine genel anlamda ticaretin ve verimliliğin yükselmesine olanak sağlayacaktır.

"Bu standartlar temel insan haklarıdır. Bu standartların uygulanması baskı, ayrımcılık ve sömürü üzerinden rekabet avantajı oluşturmanın önüne geçmeyi hedeflemektedir. Bu öneri, korumacılığa karşı, büyümeyi ve istihdamı arttırmayı amaçlayan bir öneridir. Bunun uygulanması, artan ticaretin yararlarının daha adil olarak paylaşılmasını sağlayacaktır.

"Çalışma standartları ile ticaret arasında bir bağ kurulmasının yolu; açık, dürüst, çok taraflı bir tartışma ve müzakere sürecine ve sorunları adım adım aşmayı amaçlayan bir işleyişe dayalı anlaşmadır. Bu standartların hayata geçmesini WTO ve ILO birlikte izlemelidir."

Burada dikkat çekici olan, aslında yıllardır varolan sözleşmelerin bu kez WTO bünyesine aktarılmasıdır. Peki ne-

den. ILO yetersiz mi kalıyor?

Evet. ILO tek tek ülkelere yönelik olarak tavsiye kararları alıyor, uygulanmadığında ise sadece kara listeye alabiliyor. Bu ise gerçek bir yaptırım niteliği taşıyor.

Buna karşılık, WTO'nun elinde yaptırım gücü var. WTO GATT Uruguay Raundu ile belirlenen ticaret kurallarına (damping, sübvansiyon, kalite vb.) uymayan ülkelere birtakım tarifeler ve vergiler (anti-damping vb.) koyabilir, yani cezalandırabilir. Dolayısıyla eğer çalışma standartları da temel ticaret kuralları arasında yer alırsa, bu standartları ihlal eden ülkeler de cezaya uğratabilir. Bu yaptırım "dibe doğru yarış"ı önleyen, daha yüksek bir çalışma standardında uyumu teşvik eden bir işlev görebilir.

WTO Toplantısında Ne Oldu?

WTO'nun bu konudaki en önemli toplantısı 9-13 Aralık 1996 tarihlerinde Singapur'da yapıldı. WTO Bakanlar Zirvesi'nde ICFTU'nun ve diğer emek örgütlerinin önerisi yoğun olarak tartışıldı. Fransa ve ABD temsilcileri öneriyi desteklerken, Hindistan, Pakistan ve Malezya şiddetle karşı çıktı.

Sonuçta, toplantı sonuç bildirgesinde şu ifade yer aldı:

"Uluslararası planda benimsenen temel işçi haklarının hayata geçirilmesine ilişkin taahhüdümüzü yineliyoruz. ILO bu standartları oluşturma konusunda yetkili kurumdur ve biz bunların geliştirilmesi için ILO

tarafından yapılacak çalışmayı desteklemeyi kabul ediyoruz. İnaniyoruz ki artan ticaret ve ticaretin daha da serbestleştirilmesi ile sağlanacak ekonomik büyüme ve kalkınma, standartların gelişmesine katkı sunacaktır. Çalışma standartlarının korumacı amaçlarla kullanılmasını reddediyoruz ve ülkelerin, özellikle düşük ücretli gelişmekte olan ülkelerin mukayeseli üstünlüklerinin tartışma konusu yapılamayacağına düşünüyoruz. Bu çerçevede, WTO ve ILO Sekreteryalalarının varolan işbirliğini sürdüreceklere belirtiyoruz."

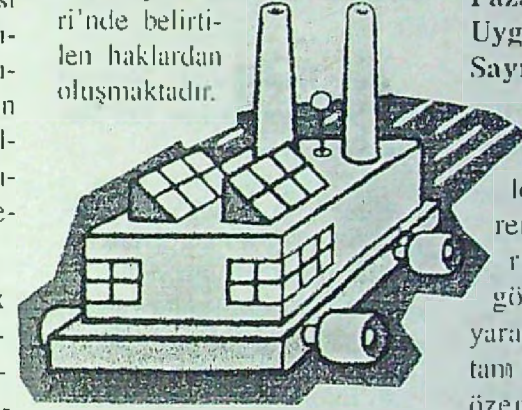
Bu sonucun olumlu olmadığı açıktır. Çalışma standartlarının WTO hükümlerine girmesi engellenmiş ve bu konu, yaptırım gücü olmayan ILO ile sınırlı tutulmuştur. Buna karşın ICFTU, gelişmeleri eksik olmakla birlikte olumlu karşıyor. ICFTU Genel Sekreteri'nin yorumu şöyledir:

"Ticaret Bakanlarının ilk kez çalışma standartları ile ilgili WTO'ya taahhütte bulunduğu görmek mutluluk vericidir. Bakanlar, ticari serbestleşme konusundaki isteklerinin, uluslararası kabul edilen insan haklarının kötüye kullanılmasının rekabet avantajı haline dönüştürülmesinin ortadan kaldırılması ile ilgili anlaşma sağlanana kadar hayata geçmeyeceğini iyi biliyorlar. Uluslararası özgür sendikal hareket, WTO'nun ILO ilkelerini desteklemesine ilişkin uzlaşma (birkaç ülke hükümeti karşı çıksa bile) ile güçlenecektir. Bizler hükümetleri ve işveren-

leri her anlamda temel çalışma standartlarını geliştirmeleri için zorlamaya devam edeceğiz. Önemli bir hamle yaptığımıza inanıyoruz ve daha fazla gelişme sağlamak için bu ivmeyi sürdürmek zorunda olduğumuzu biliyoruz."

TEMEL ÇALIŞMA STANDARTLARI NEDİR?

ICFTU'nun, Dünya Ticaret Örgütü'ne önerdiği temel çalışma standartları, 87, 98, 29, 105, 100, 111 ve 138 Sayılı ILO Sözleşmelerinde belirtilen haklardan oluşmaktadır.

Bu sözleşmelerin bazılarının önemli maddeleri şöyledir:

Sendika Özgürlüğünün ve Örgütlenme Hakkının Korunmasına İlişkin 87 Sayılı Sözleşme

Madde 2: Çalışanlar ve işverenler, herhangi bir ayırım yapılmaksızın önceden izin almadan istedikleri kuruluşları kurmak ve yalnız bu kuruluşların tüzüklerine uymak koşuluyla bunlara üye olmak hakkına sahiptirler.

Madde 3: 1. Çalışanların ve işverenlerin örgütleri, tüzük ve iç yönetmeliklerini düzenlemek, temsilcilerini seçmek, Yönetim ve etkinliklerini düzenlemek ve iş programlarını belirlemek hakkına sahiptirler.

2. Kamu makamları, bu hakkı sınırlayacak veya bu hakkın yasaya uygun şekilde kullanılmasına engel olacak nitelikte her türlü müdahaleden sakınmalıdır.

Madde 9: 1. Bu Sözleşmede öngörülen güvencelerin silahlı kuvvetlere polis mensuplarına ne ölçüde uygulanacağı ulusal mevzuatla belirlenir.

Örgütlenme ve Toplu Pazarlık Hakkı İlkelerinin Uygulanmasına İlişkin 98 Sayılı Sözleşme

Madde 4: Çalışma şartlarını toplu sözleşmelerle düzenlemek üzere işverenler veya işveren örgütleriyle işçi örgütleri arasında gönüllü görüşme usulünden yararlanılmasını ve bu usulün tam bir yolla geliştirilmesini özendirmek ve gerçekleştirmek için gerektiğinde ulusal koşullara uygun gerekli önlemler alınacaktır.

Zorla Çalıştırmanın Yasaklanması ile İlgili 105 Sayılı Sözleşme

Madde 1: Uluslararası Çalışma Örgütü'nün bu Sözleşmeyi onayana her üyesi, zorla ya da zorunlu çalıştırmayı ortadan kaldırmayı ve,

a) Siyasal bir zorlama ya da eğitim önlemi olarak veya belirli siyasal fikirlere sahip olan

veya bu fikirleri söyleyen kişilere ya da kurulu siyasal ekonomik ya da toplumsal düzene karşı ideolojik bakımdan karşı olduklarını ortaya koyan kim-selere bir ceza olarak,

b) Ekonomik gelişme amacıyla el emeğini hareket geçirme ve el emeğinden yararlanma yöntemi olarak,

c) Çalışma disiplini olarak,

d) Grevlere katılmış olmayı cezalandırma uygulaması olarak,

e) Irk, toplumsal, ulusal ya da dinsel bir ayırım aracı olarak,

Hiçbir şekilde zorla veya zorunlu çalıştırmaya başvur-mamayı yükümlenir.

İş ve Meslek Yönünden Ayırmacılık Yapılmamasına İlişkin 111 Sayılı Sözleşme

Madde 1: 1. Bu Sözleşme bakımından "ayırım" deyişi,

a) Irk, renk, cinsiyet, din, siyasal inanç, ulusal veya toplumsal köken bakımından yapılan ve iş veya meslek edinmede veya edinilen iş veya meslekte uyulacak işlemlerde eşitliği yok edici veya bozucu etkisi olan her türlü ayrılık gözetme, ayrı tutma veya üstün tutmayı,

b) İlgili üye ülkelerin, varsa, temsilci, işçi ve işveren kuruluşları ve öteki ilgili makamlarla görüşme yoluyla saptayacağı meslek veya iş edinmede veya edinilen iş veya meslekte uyulacak işlemlerde eşitliği yok edici veya bozucu etkisi olan bütün diğer ayrılık gözet-

me, ayrı tutma veya üstün tutmayı,

Dile getirir.

2. Belirli bir iş için, o işin niteliği gereği yapılan, herhangi bir ayrılık gözetme, ayrı tutma veya üstün tutma ayırım sayılmaz.

Madde 2: Bu Sözleşmenin yürürlükte bulunduğu üye ülkeler, ulusal koşullara ve uygulamaya uygun yöntemlerle; bu sözleşmede ele alınan anlamda her türlü ayırımı ortadan kaldırmak amacıyla iş veya meslek edinmede ve edinilen iş veya meslekte uyulacak işlemlerde eşitliği geliştirmeyi hedef tutan ulusal bir politika saptama ve izlemeyi yükümlenir.

İşe Başlamada Asgari Yaş Sınırına İlişkin 138 Sayılı Sözleşme

Madde 2: 3. İşe başlamada asgari sınırı zorunlu eğitim süresinin bitim yaşının ve her ne koşulda olursa olsun 15 yaşın altında olamaz.

4. Ekonomisi ve eğitim olanakları yeterince gelişkin olmayan ülkeler, işçi ve işveren örgütleriyle görüşükten sonra asgari çalışma yaşını 14 olarak belirleyebilirler.

Madde 3: 1. Doğası gereği genç insanların sağlık, güvenlik ve manevi gelişimini bozucu ağır ve tehlikeli işlerde asgari çalışma yaşı 18'dir.

2. Ulusal yasalar ve düzenlemeler, işçi ve işveren örgütleriyle görüşüldükten sonra, çocukların sağlık, güvenlik ve manevi gelişimi tümüyle ko-

runmak ve ilgili faaliyet alanında mesleki eğitim ve bilgi verilmek koşuluyla asgari yaşı 16'ya indirebilir.

küreselleşme, bölgeselleşme ve DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ (WTO)

Son yılların en popüler tartışma konularından biri küreselleşme olgusu. Bu olgu aslında yeni bir olgu değil. Güncellik kazanmasının esas nedeni, bu olgunun çözdüğü değil, neden olduğu sorunlardan kaynaklanıyor. Bu sorunlardan birincisi, dünya ekonomisinin ne derece derinleşeceği henüz kestirilmeyen bir kriz içinde olmasıdır. Bu, küreselleşmenin başıboş gelişmesine göz yumulmaması gereken bir olgu olması anlamına gelmektedir. İkinci sorun ise, olumlu etkilerinin ağır bastığı dönemlerde bile küreselleşmesinin gerek toplum ve doğal çevreye ve gerekse de bireye yüklemesi söz konusu olabilen maliyetleriyle ilgilidir. Kısacası küreselleşme önemsenmesi gereken bir olgudur.

Son yılların bir diğer tartışma konusu da dünya ekonomisinde bölgeselleşme olgusu ile ilgilidir. Dünya ekonomisi üç katmanlı bir bölgeselleşmeye doğru mu evrilmektedir? Bu küreselleşmenin bir ilk adımı mıdır, yoksa onun önünde bir engel oluşturarak tek bir dünya ekonomisinin gerçekleştirilmesini engelleyecek midir? Aşağıdaki satırlarda bu konular ana çizgileri ile ele alınacak, daha sonra bu gelişmelerin çerçevesini çizen GATT ve WTO konusunda kısa yorumlarda bulunulacaktır.

Küreselleşme:

Sabit kur sistemin geçerli olduğu 1945 sonrası dönemde, belli bir düzen içinde geliştiğini söyleyebileceğimiz uluslararası ekonomik düzenin, 1971 yılında sabit kur sisteminin çökmesinden ve 1973 yılındaki petrol krizinden sonra düzensiz ve kaotik bir büyüme süreci içine girdiğini söyleyebiliriz. Buna karşın küresel ekonomiye eklenme süreci kesin-tiz bir şekilde sümeye devam et-

Dünya Ticaretindeki Gelişmeler

Yıllar	Hacimdeki Büyüme (%)	Değerdeki Büyüme (%)
1950-73	7.8	-
1974-83	3	9
1984-89	6.5	3
1990	4.5	8.2
1991-94	3.8	0.5

miştir. Bazı ülkeler ithal ikameci politikalarından vazgeçerek ve dışa açık büyüme stratejisi yoluyla sisteme entegre olurken, diğer yandan Sovyet sisteminin çökmesi sonucu çoğu merkezi planlı ekonominin tercihini piyasa ekonomisinden yana koyarak sisteme eklenmeye çalıştığına tanık olunmuştur. Bu gelişmeler, küresel ekonominin boyutlarını ikiye katlamış, bunların yanında Çin'in de giderek artan bir hızla kapılarını dış ticarete ve yabancı sermayeye açması

ve Hong Kong'un yeni statüsü bu alanın daha da büyümesi sonucunu doğurmuştur.

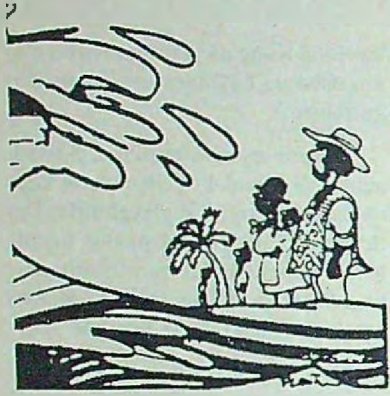
Küreselleşme olgusunun, iktisadi açıdan üç alandaki gelişmelerle kendisini belli ettiğini söyleyebiliriz: Dış ticaret hacmindeki gelişmeler, dış ülkelere yapılan dolaysız yatırımlardaki gelişmeler ve uluslararası sermaye hareketlerindeki hızlı büyüme temposu.

Uluslararası ticaret 1945 sonrası dönemde ortalama olarak yıllık % 6'lık bir büyüme sergilemiştir. Bu büyüme hızı aynı dönem boyunca üretilen GSMH'nin büyüme hızının yaklaşık iki katıdır. Ticaret hacmindeki bu yüksek orandaki büyüme hızı, bir yandan dünya ekonomisinin daha entegre bir yapıya bürünmesi sonucunu doğururken, diğer yandan da ülke ekonomilerinin karşılıklı bağımlılığını artırıcı sonuçlar doğurmuştur. Bu son etki, daha sonra değineceğimiz "bölgesel ekonomik bütünleşme"nin itici güçlerden birini de oluşturmuştur.

Dünya ticaretindeki gelişmenin ortalama büyüme hızı oldukça yüksek olmakla beraber, bu hızın son yirmi yılda yavaşlamış olduğu da bir gerçektir.

Gelişmekte olan ülkelerin dünya ticaretindeki payı da bu olumsuz ge-

lişmeden payını almış ve 1980 yılında % 30 olan payı 1990 yılında % 20'ye gerilemiştir. Son 20 yılda ticaretteki esas artış, gelişmiş ülkelerin birbirleriyle yaptığı ticarete olmuş, bu ülkelerin ihracat ağırlıklı politikalar izleyen ve NIC (Yeni Sanayileşen Ülkeler) olarak adlandırılan ülkelerle yaptıkları ticaret de artmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin kendi aralarındaki ticaretin toplam içindeki payı son derece düşüktür. Ticaretteki büyüme temposunun düşmesinde gelişmiş ülkelerin çoğunun korumacı politikalar izliyor olmasının kuşkusuz önemli bir payı vardır.

İkinci Savaş sonrası dönemde dünya ticaretindeki büyümeye paralel olarak çok uluslu şirketler (MNCs) de büyümüş ve çoğalmış, daha sonraki aşamalarda bu şirketler nitelik değiştirerek ülke aidiyetinin giderek azaldığı Transnational Corporations (TNCs)'lere dönüşmüşlerdir. Bu gelişmeler, beraberinde, dünya genelinde dolaysız yabancı yatırım (FDI) hacminin hızla büyümesini getirmiştir. Bu şirketler, FDI hacminin hızla büyümesinin motoru olurlarken, aynı zamanda teknoloji, işletme teknikleri ve çalışma örgütlenmeleri biçimlerinin transferi konularında da öncülük etmişlerdir. Hemen belirtelim ki, yabancı sermaye yatırımları da (dış ticaretteki gelişmede olduğu gibi) daha çok gelişmiş ülkelerin kendi aralarında gerçekleşmekte, gelişmekte olan ülkelere yönelen FDI da daha çok belli başlı ülkelere yönelmektedir. FDI'nın en az yöneldiği ülkeler en az gelişmiş ülkelerdir.

TNC'lerin ekonomik güçlerine

gelince; bu tür şirketlerin doğrudan istihdam ettiği çalışan sayısı 80 milyon üzerindedir. Fakat bunun küresel iş piyasalarındaki etkileri kuşkusuz çok daha büyüktür. Bu tür şirketlerin sahip olduğu ekonomik gücü birkaç rakamla vermek, olayın hangi boyutlara ulaştığını göstermesi açısından çarpıcı olacaktır. Bugün dünyadaki 10 büyük şirket, 100 küçük ülkeden daha çok ciro yapmaktadır. General Motors, çeşitli gelişmekte olan ülkelerde yaşayan 500 milyon insandan daha çok para kazanmaktadır. Dünyanın en önemli 12 sanayi kolunun % 40'ına sadece 5 firma sahiptir. On firma dünya çapındaki gıda maddeleri ticaretini tamamen elinde tutmaktadır. Dört büyük şirket, mısır, buğday, kahve, çay, ananas, pamuk, tütün, hintkenevir ve orman ürünlerinin dünya üzerindeki ticaret, saklama ve işleme faaliyetlerinin tümünü elinde tutmaktadır. Bu rakamlar çoğaltılabilir. Bunların anlamı, güç merkezinin, merkezi yönetimlerden büyük şirketlere kaymakta olduğudur. Bu dev yapıların herhangi bir sosyal sorumluluklarının olmaması, küreselleşmenin kuşkusuz en çarpıcı sonuçlarından birini oluşturmaktadır. Bizi kimler hangi amaçla yönetmektedir?

Küreselleşmenin üçüncü ölçüsü olan finans piyasalarındaki ve uluslararası sermaye hareketlerindeki gelişmelere gelince; teknolojik gelişmelerin en çok bu alanda küreselleşmeye hız ve yaygınlık kazandırdığını söyleyebiliriz. Bu alandaki büyümenin temposu, reel kesimdeki büyümeyle karşılaştırıldığında inanılmaz boyutlara ulaşmıştır. Küresel döviz piyasalarında bir günde el değiştiren dolar miktarının bir trilyonu çoktan aştığı hesaplanmaktadır. Yaklaşık % 90'ı spekülasyon amaçları için kullanılan dövizin ancak % 10 kadarı ticaretin finansmanında ve uzun vadeli yatırım amacıyla kullanılmaktadır. Sonuç itibarıyla, küresel ekonominin gelişmesinin finans piyasalarının gelişimine hizmet ettiğini söylemek pek de abartılı olmayacaktır. Finans piyasalarının küresel ekonomiye hizmet ettiği dönem geride kalmıştır.

Bölgeselleşme

Dünya ekonomisindeki gelişmelerin üçlü bir kutuplaşmaya yol açtığı, bir diğer popüler tartışma konusudur. Bu kutuplaşmanın üç ekseninin, Kuzey Amerika, Avrupa Birliği ve Uzak Doğu olduğu ifade edilmektedir. Durumun ne olduğunu saptamak için bu bölgelerdeki dış ticaret gelişmelerine biraz daha yakından bakmakta yarar vardır. Tam bir resmin ortaya çıkması açısından, ayrıca bu bölgelerdeki sermaye hareketlerini de incelemek gereknekle beraber aşağıda sadece dış ticaretteki gelişmeler ele alınmaktadır. Bu nedenle sonuçlar yorumlanırken bu nokta gözönüne alınmalıdır.

1975-1991 arasındaki dönem incelendiğinde, ABD'nin toplam ihracatı içinde gelişmiş ülkelerin payının % 60'ın altına inmediği görülmektedir. Bu oran zaman içinde yavaş da olsa bir artış eğilimi sergilemiştir. İthalat için de aynı şeyler söylenebilir. Gelişmekte olan ülkelerin ABD'nin toplam ithalatı içindeki payı zaman içinde azalmış ve % 40'ın altına inmiştir.

ABD, toplam ihracatının % 20'sinden fazlasını Kanada'ya yapmaktadır. Latin Amerika'ya yapılan ihracat 1975'te toplamın % 15'i iken bu oran özellikle 1990'dan sonra artma eğilimine girmiş gözükmektedir. AB'ye yapılan ihracatın toplam ihracata oranı 1975'te % 21 iken bu oran daha sonra % 24'lere çıkmış fakat 1992'den sonra düşme eğilimine girmiştir. Kısaca 1975'den günümüze ABD'nin AB'ye ihracatının oran olarak pek değişmediği söylenebilir.

Japonya'nın ABD toplam ihracatı içindeki payı 1975'te % 9 iken bu pay 1992'de % 12'ye çıkmış fakat daha sonra tekrar düşmüştür. Yani bu pay da pek değişmemiştir denilebilir.

ABD'nin toplam ithalatına gelince; Kanada'nın burada da % 21 payla birinci sırada yer aldığını görüyoruz. Latin Amerika ülkelerinin payının ise 1975 yılından beri ortalama olarak % 13 civarında seyrettiği görülmektedir. OECD ülkelerinin payı da 1975-84 döneminde ortalama % 21

iken bu oran 1989'dan sonra yaklaşık % 20 düzeylerinde istikrar kazanmıştır. AB'nin payı da 1975-87 arası % 17 iken daha sonra % 23'e yükselmiş fakat 1993'te % 17'nin altına düşmüştür. Japonya'nın payına gelince; bu pay 1975'te % 12 iken 1987'de % 20'ye kadar yükselmiş fakat 1988'den sonra % 16'ya gerilemiştir.

AB'deki gelişmelere gelince; bu bölgede, genel çizgileri itibarıyla Birlik içi ihracatın toplam ihracata oranının % 60 civarında olduğu ve zaman içinde artış eğilimi sergilediği söylenebilir. Gelişmiş ülkelere yönelen ihracatın toplam Birlik ihracatına oranı yaklaşık % 25 civarındadır. Gelişmekte olan ülkelerle yapılan ticaret ise toplam Birlik ticaretinin yaklaşık % 13'ü kadardır. Topluluk içi ticaret 1958 yılında yaklaşık % 35 idi.

ABD'nin AB ihracatı içindeki payı 1958'de yaklaşık % 11 iken, 1977'de % 8'in altına inmiş, daha sonra yükselerek 1985'e kadar % 8'in üzerinde kalmıştır. Daha sonra yeniden azalma eğilimi göstermiştir. Buna karşın AB'nin toplam ihracatı içinde Japonya ve Uzak Doğu ülkelerinin payının az da olsa bir artış sergilediği görülmüştür.

Topluluk içi ithalata gelince; bu oran da 1958'de toplam ithalatın % 37'si iken 1986'dan sonra % 57'nin üzerine çıkmıştır. Doğal olarak topluluk dışı ithalatın payı da azalmıştır.

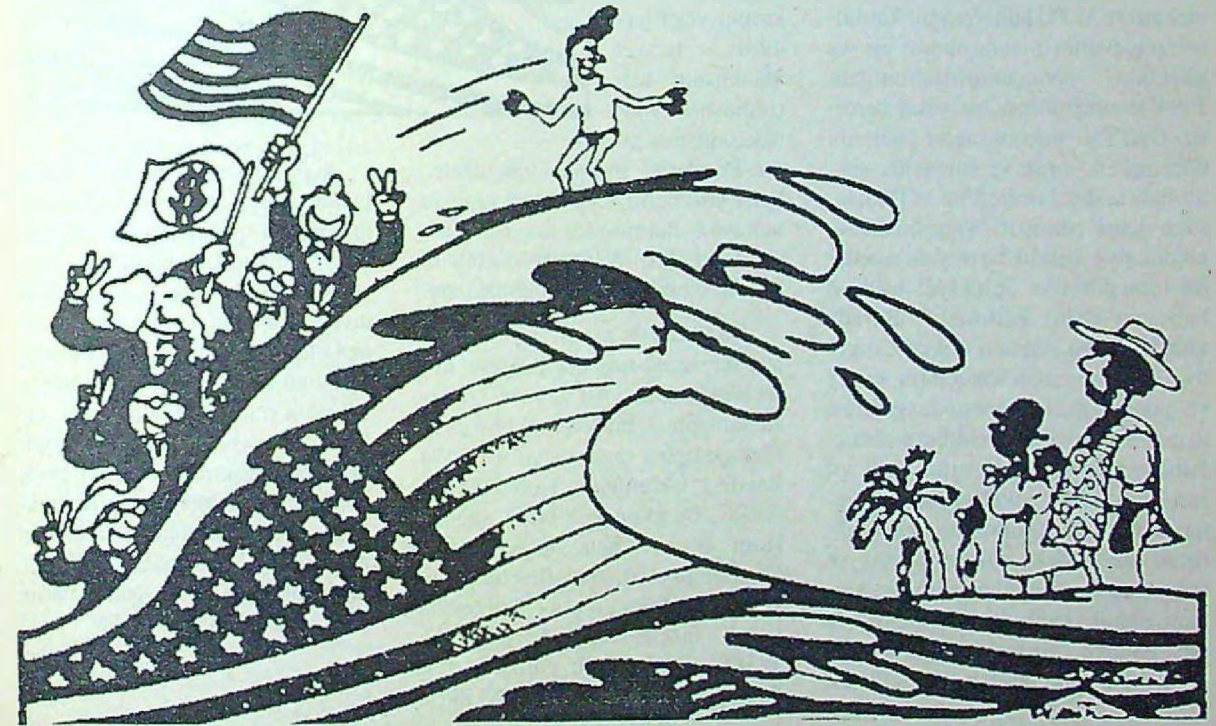
Japonya'nın dış ticaretindeki gelişmeler incelendiğinde ise; Japonya'nın toplam ihracatı içinde Kore Cumhuriyeti, Tayvan, Çin ve Singapur'un payının zaman içinde az da olsa artış eğilimi sergilediği görülmektedir. ABD'nin, Japonya'nın toplam ihracatı içindeki payı 1982'de % 26 olmuştur. Bu oran 1986'da % 36'nın üzerine çıkmış, ancak 1988'den sonra düşmeye başlayarak 1992'de % 28'e düşmüştür. Avustralya'nın payı ise zaman içinde düşüş göstermiş ve 1993'te % 2,1 düzeyine inmiştir. Afrika Kıtası'nın payı da 1982'de % 4,9 iken bu oran sürekli düşerek 1993'te % 2 civarına gerilemiştir. Özetle söylemek gerekirse, zaman içerisinde Kore Cumhuriyeti, Tayvan, Çin ve Singapur gibi belli başlı ülkelerle Japonya'nın dış ticaret ilişkilerinin belli bir artış sergilediği ifade edilebilir.

Olaya üç kutup açısından bakıldığında ise, bunlardan özellikle ve sadece AB'nin, artan Birlik içi ticaretle belirginleştiği söylenebilir. ABD'nin toplam dış ticaret rakamları içerisinde

de Latin Amerika ülkelerinin payı, Japonya'nın toplam ticareti içerisinde de yukarıda belirtilen 4 ülkenin payı artış eğilimi sergilemektedir. Fakat kanımca bu eğilimler çok net değildir. Buralarda bir bloklaşma olduğunu söylemek için elimizde henüz yeterli istatistik kanıt yoktur. Bu, en azından dış ticaretteki gelişmeler açısından böyledir. Tek söylenebilecek şey, böyle bir eğilimin var gibi olduğudur. Bunun yanında, bölgelerdeki yabancı yatırımların ve sermaye hareketlerinin seyrinin de izlenmesi gerekmektedir.

GATT ve WTO

Günümüzde, doğmakta olan küresel bilgi (enformasyon) ekonomisinin sancılarının çekildiğini söylemek mümkündür. Bu sancuların azaltılması, hem malların hem de hizmetlerin uluslararası serbest dolaşımını zorunlu kılmaktadır. Bir diğer deyişle, değer-yüklenmiş bilgi ürünlerinin ve hizmetlerinin sınırlardan serbestçe geçebilmesi, olaya makro açıdan bakıldığında, dış ticarete ve sürdürülebilir bir büyümenin gerçekleştirilmesinde bir önkoşul olarak ön plana çıkmaktadır. Bundan önceki dönemde, yani sanayinin, özellikle de ima-

lat sanayiinin egemen olduğu dönemde uluslararası ticareti düzenleme görevi GATT'a yüklenmişti. Bunun teorik çerçevesi neoklasik serbest ticaret paradigması tarafından çiziliyordu. Fakat uygulamada, Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması anlamına gelen GATT, "Boş Konuşma Genel Anlaşması" olmaktan öteye geçememişti. Tüm uluslararası ticaret konularının sadece % 10 kadarı GATT kapsamı içindeydi. Gelişmiş ülkelerdeki korumacı lobilerin baskısı ile tarımın GATT kapsamı dışına çıkarılmış olması, Gönüllü İhracat Sınırlamaları ve anti-damping uygulamaları yoluyla güney ülkelerinden gelen imalat sanayi ürünlerinin (özellikle tekstil ürünleri) ihracatına karşı koruma duvarlarının yükseltilmesi ve ayırım gözetici ticaret bloklarına olanak tanınması GATT'ı sözde serbest ticaretçi, fakat uygulamada merkantilist ve korumacı bir konuma itmişti. Bir diğer deyişle GATT, gelişmiş kuzey ülkelerindeki güçlü tarım ve imalat sanayi lobilerinin yoğun baskısı sonucu serbest ticaret ilkelerinden büyük ödünler vermişti.

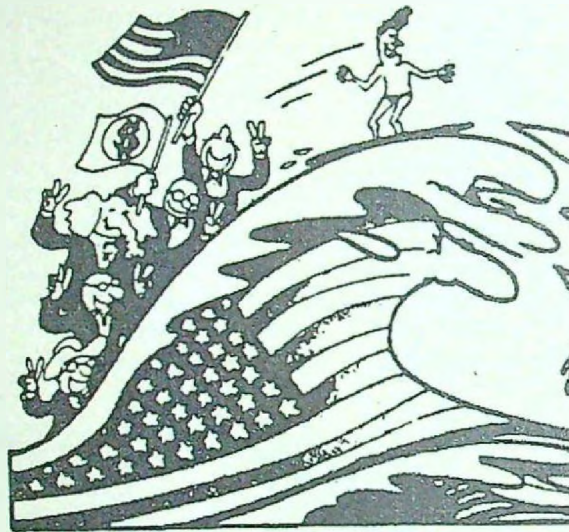
Yedi yıllık bir ayak diremeden sonra, Uruguay Turu çok yanlı ticaret görüşmeleri, bu kez doğmakta olan küresel bilgi ekonomisini düzenlemek üzere WTO adlı yeni bir kurumsal çerçevenin oluşturulması ile ve güçlüklerle sonuçlandırılmıştır. 1994'te oluşturulan bu yasal çerçeve, GATT'ın bazı aksayan yönlerini düzeltirken, tarım ve hizmetler sektöründe serbest ticareti de WTO kapsamı içine almıştır. Yatırımlara ve teknolojiye ilişkin bazı yeni alanlar da (örneğin fikri mülkiyet hakları) kapsama dahil edilmiştir. Burada vurgulanması gereken nokta, Uruguay Turunda varılan sonuçların, kuzey ve güney ülkeleri arasında yaşanan uzun ve yorucu pazarlıkların sonuçlarını yansıttığıdır. Yedi yıl süresince güney ülkeleri kuzey ülkelerini, tarımsal korumanın, tekstil ihracatı üzerindeki sınırlamaların ve anti-damping uygulamalarının aşamalı olarak kaldırılması konusunda ikna etmeye çalışmışlardır. Fakat bu konularda elde edilebilen ödünler,

kuzey ülkelerine bilgi ürünlerinde ve hizmetlerinde verilen ödüller sayesinde gerçekleştirilebilmiştir. Bunlarla ilgili olarak ulaşılan anlaşmalar GATS'da (General Agreement on Trade in Services - Hizmetler Ticaretinde Genel Anlaşma), TRIMs'da (Trade Related Investment Measures-Ticaretile İlgili Yatırım Önlemleri) ve TRIPs'da (Trade Related Intellectual Property Rights-Ticaretile İlgili Fikri Mülkiyet Hakları) yer almıştır. WTO, bunların yanında TPRM (Trade Policy Review Mechanism-Ticaret Politikası Denetim Mekanizması) ile de teçhiz edilmiştir. Bu, WTO'yu, ülkelerin serbest ticaret performanslarını denetleme konusunda teçhiz eden bir mekanizmadır.

Hemen belirtelim ki, WTO küresel serbest ticareti geliştirme görevini yüklenmiş olmakla beraber, GATT'ın 24. maddesini de tevarüs etmiştir. Bilindiği gibi bu madde, ayırım gözetici bölgesel ticaret bloklarının veya tercihli ticaret alanlarının kurulmasına olanak sağlamaktadır. Buralarda, üye olmayan ülkelere karşı tarifelerin veya kotaların uygulamaya konulması söz konusu olabilmektedir. Bu, WTO'nun önemli bir kusuru olarak ön plana çıkmaktadır.

Günümüzde ayırım gözetici ilkelere dayalı iki tane dev bölgesel ticaret bloku vardır: AB ve NAFTA. Son zamanlarda 3. bir bölgesel blokun ortaya çıktığına tanık oluyoruz: Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği yani APEC. Bu ekonomik birlik, diğerlerinin aksine "açık bölgeselcilik"i kendine ilke edinmiş. Bu tür bölgeselcilik "ayırım gözetici" bölgeselcilikten farklı. Açık bölgeselcilik, WTO'nun çok yanlı görüşmeler ve "ençok kayırlan ülke" (MFN) ilkele-

rinin genişletilmesi yolu ile serbest ticaretin yayılması ilkesi ile uyumlu. Bilindiği gibi J.Viner'un geliştirdiği Gümrük Birliği Teorisi'nin gösterdiği gibi, ayırım gözetici bölgeselcilik ancak, "dış ticareti saptırıcı" etki, "ticaret yaratıcı" etkiden daha küçükse yararlı etkiler doğurabilir. Aksi takdirde hem üye olanlar hem de birlik dışında kalanlar için zararlı sonuçlar (refah kayıpları) doğurur. APEC, açık bölgeselcilik ilkelerini benimseydiğini ileri sürmekte ve blok dışı ülkelere karşı ayırımı politikalar izlenmediğini iddia etmektedir. Buna göre, tek yanlı tarife indirimleri her iki tarafın da yararına olacak, bundan hem blok içi hem blok dışı ülkeler yararlanacaktır.

Açık bölgeselcilikle ilgili ilginç bir nokta da, bu bölgeselcilik türünde müdahaleci politikaların desteklenmemesidir. Bu görüşün savunucularına göre bölgesel ticaret, olumlu dışsalılıklara yol açan kamusal bir mal niteliğine sahiptir. Devlet müdahalesinin amacı, ticaretin büyümesi, teknoloji transferi gibi olguların ortaya çıkaracağı çeşitli olumlu dışsalılıkları içselleştirmektir. Çünkü bu iş özel sektöre bırakılırsa bu dışsalılıkların içselleştirilmesi mümkün olmayacaktır. Bu nedenle devlet işe müdahale etmeli ve politikalarını buna göre şekillendirmelidir.

Türkiye'nin kritik sektörü

ENERJİ

2. Dünya Savaşı'ndan sonra ulusötesi bir nitelik kazanan sermaye, kendisine yeni alanlar açmaya çalışırken, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, karlı alanların kamu işletmeleri ve kamusal nitelikli hizmet alanları olduğunu, bu alanların da kendisine kapalı olduğunu farkettiler. Bu ülkelere, ideolojik, siyasi ve ekonomik baskı ve yaptırımlar uygulanarak küreselleşmenin bir gereği olarak özelleştirme dayatılıyor.

Sermaye içe dönük kapalı devlet yapısının ancak küreselleşme ile sarsılacağı, demokratikleşmenin önünün açılacağı, az gelişmişliğin çemberinin ancak küreselleşme ile aşılabileceğini öne sürerek Dünya Bankası'nın dayattığı yapısal uyum programları çerçevesinde egemenlik alanını genişletmeye çalışıyor. Yapısal uyum politikalarının uygulama sürecinin de en büyük destekçisi konumunda olan Dünya Bankası, özellikle altyapı alanlarında yönetimin iyileştirilmesi ve özelleştirmenin hızlandırılması doğrultusunda kredilendirme yoluna gitmektedir.

Risksiz, kar oranı yüksek ve tekel konumunda olan enerji sektörü, özelleştirilme çalışmaları sürdürülen altyapı alanlarının başında geliyor. Bu alanda tekelleşmenin kırılacağı, kaliteli ve ucuz hizmet verileceği iddia edilmektedir. Oysa, tek eiden seçeksiz sunulan enerji sektöründeki özelleştirme, bu sektörde çalışanları

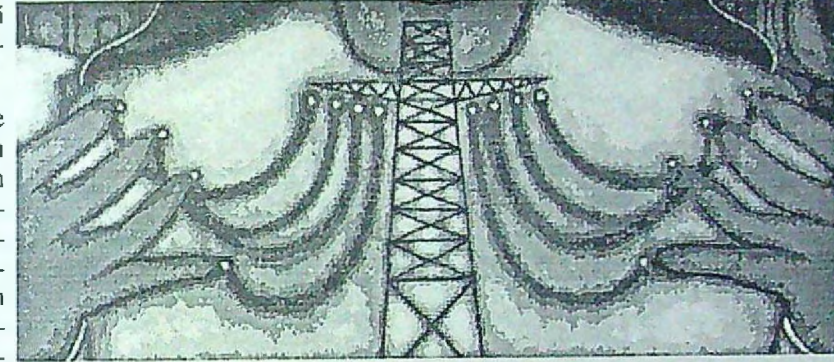
ve tüketiciyi olumsuz etkileyecektir. Özelleştirmenin ardından, bu alandaki sendikal örgütlenmeler zayıflatılarak zaman içinde yok edilecek, çalışanlara sosyal güvenlikten yoksun, düşük ücretli, esnek çalışma biçimleri dayatılacaktır. Devletin "Sosyal Devlet" anlayışına tezat olarak, temel hizmetlerden biri olan enerji sektörüne ayrılan payın özel sermayeye teş-

tirilmeden yapılacağı" ifade edilmiştir.

Enerji sektöründe öngörülen değişiklikler, dünya ekonomisindeki değişimlerin bir parçasıdır. Geleneksel olarak sıkı bir biçimde kontrol edilen ve ulusal politikaların temel unsuru olan sektörleri, çokuluslu şirketler ele geçirmeye başlamış ve on yıl öncesine kıyasla dünya çapında

enerji sektöründe çok önemli bir yer edinmişlerdir.

ICEF (Uluslararası Kimya, Enerji ve Genel İşçiler Konfederasyonu) Dünya Genel Kurulu Raporu'nda, bu düzenlemelerin uluslararası eko-

nomideki yansımalarını; "Şu an dünya enerji sektörü çok daha birleşik ve birbirine benzer hale gelmiştir. Yüksek gerilim hatlarının birbirine bağlanması ve ülkeler arası elektrik nakli gibi altyapıların entegrasyonu ile başta elektrik enerjisi olmak üzere, kömür, gaz ve petrol endüstrilerinde gittikçe artan dünya ticareti, bu ekonomi dalına uluslararası bir nitelik kazandırmaktadır. Bu dalı, yeni bir işbölümü beklemektedir." şeklinde tanımlamıştır.

Özelleştirme çalışmaları kamuoyuna, rekabeti artırma çabası olarak gösterilmesine karşın uygulama, aslında zaten var olan sermayenin merkezileşmesi ve gücün belli odaklarda toplanmasına yaradı. Genel olarak devlet kontrolünde olan ve kamu hizmeti görme amacıyla çalışan kamu

tekellerinin yerini özel oligopoller, özel tekeller aldı. Bu şirketler, kamuoyunun talep ve şikayetlerini dikkate almada, çevre ve insan sağlığını korumada paylarına düşen sorumluluğu yerine getirmemişler; üstelik kaçak işçi çalıştırarak, esnek çalışma saatleri uygulayarak, istihdamı azaltıp çalışanları birbirine rakip kılarak çalışma barışını bozucu, sendikal faaliyetleri engelleyici bir işletme politikası izlemişlerdir. Bu şirketler üzerinde devlet kontrolünün daha sınırlı olması ve iç sermaye kaynaklarının yetersizliği sonucu, gelişmekte olan ülkeler ile eskiden ekonomisi merkezi olarak planlanan Doğu Bloku ülkelerinde, kamu mal varlıkları ve işletmeleri yabancı yatırımcıların ellerine geçmiştir. Bu ele geçirmenin hedefi, enerji dalında arama, sondaj, geliştirme, üretim ve dağıtım alanları olmuştur.

Örneğin PTT, elektrik, su gibi doğal tekel konumunda olan şirketleri özelleştiren İngiltere'de, bu uygulamada en önemli beklenti rekabetin oluşması, hem hissedarlar, hem de tüketici için yararlı sonuçlar doğurması idi. Ancak özelleştirme tekellerin kamudan özel sektöre devrinden başka bir sonuç yaratmadı. Dönemin muhafazakar hükümeti, özel tekellerin yarattığı sorunları çözebilme için bazı kontrol mekanizmaları oluşturdu. Ancak rekabetin, dolayısıyla birden çok seçeneğin sunulması olanaklı olmadığından tüketiciyi korumak için geriye bir tek yol kalıyordu; oluşturulan kontrol birimlerinin fiyatları denetlemesi. Ancak ilerleyen süreçte kontrol organlarından gelen düşük fiyat baskısı ile özellikle, aldatıldığına inanan küçük hissedarların yüksek kar baskısı birleştiğinde ortaya iki çarpıcı sonuç çıktı: istihdamın azaltılması ve hizmet kalitesindeki düşüş.

Özelleştirme ve serbestleştirme, dünya enerji devlerinin uluslararası alanda bir hegemonya kurmalarının aracı olmuştur. Yatay ve dikey entegrasyon çokuluslu şirketlerin yeni modern görünümünü oluşturmada ve yeni stratejiler dünya çapında uygulanmaktadır. Uluslararası şirketlerin bu yeni stratejileri, en çok ulusal

enerji politikalarına alışkın ülkeleri ve en başta da işçi-işveren ilişkilerini etkileyecektir. Uluslararası rekabete kapalı iken elde edilen ve korunan üstünlükler, uluslararası nitelik kazanan enerji piyasasının etkisi altında yok olacak ve bu arada sendikaların da işyeri üzerindeki pazarlık güçleri ve örgütlülükleri azalacaktır. Bu koşullar altında, gelişmekte olan ülkelerde, yabancı yatırımların çekilebilmesi için, çalışanları, toplumu ve çevreyi koruyan kurallar zayıflatılacaktır.

Enerjinin hayatımızdaki yeri

Yaşamın en temel unsurlarından olan enerjinin, uygarlığın gelişimine paralel olarak kullanım ağırlığı ve yaygınlığı artmaktadır. Ancak enerji "sürdürülebilir yaşam" anlayışı çerçevesinde, diğer hayati unsurları (toprak, su gibi) tahrip etmeden elde edilme yolu izlenmeden, geri kazanılmayacak ve değeri maddi ölçülerle ifade edilemeyecek kaynakları yok etme pahasına edinilmekte ve tüketilmektedir. Örneğin, açık kömür madenciliği bilinçsizce yapıldığı takdirde, erozyonu hızlandırarak heyelan tehlikesi oluşturur. Termik santrallerde kalitesiz, taşları ayıklamadan ve desülfürizasyon üniteleri oluşturulmadan kullanılan kömürler, karbondioksit ve kükürt açığa çıkara-

rak havayı kirletir, giderek asit yağmurlarına ve sera etkisine yol açar. Enerji, aynı zamanda sermayenin engel tanımaz hızının, kapitalizmin sınırsız tüketim üzerine kurulu ideolojisinin denetimsiz ve etkisiz uygulamalarının en güçlü motorudur.

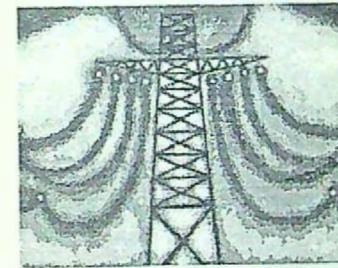
Geliştirdikleri her tür üretim biçimini dayatan enerji lobileri, ülkemizde de yapay bir enerji/çevre ikilemi yaratmaya çalışarak, konunun teknik ve ekonomik boyutları üzerine kamuoyu yeterince aydınlatılmadan si-

yasi tercihleri teknik bir zorunluluk gibi yansıtmaktadır. Bugün Türkiye'de enerji üretim ve tüketim değerleri gerçekçi olarak belirlenmeden karanlıkta kalma senaryoları ortaya konmakta, senaryoları inandırıcı kılmak ve halkı yıldırma için kasıtlı elektrik kesintileri uygulanmaktadır. Nükleer santrallerin kabulüne altyapı oluşturmaya hizmet eden bu dayatma, çok temel ve etik bir sorun içermektedir. Aynı sorun, yargıya rağmen termik santrallerin çalıştırılmasında da kendini göstermektedir.

Türkiye'de özellikle temiz enerji üretmekle sorumlu kamu kuruluşları ve denetleyiciler açısından sorunlu bir tablo göze çarpar. Bütünlüklü, uzun vadeli projeler üzerinde araştırma/geliştirme faaliyetleri son derece yetersizdir. Kirli, pahalı, riskli teknolojiler, içeride kimi bilim insanları,

teknokratlar, bu teknolojilerin uygulamalarından rant beklentisi içinde olanlar, dışarıda ise nükleer lobi ve kömür ihracatçılarına dayatılmaktadır. Bunlara karşı kamuoyunun, yöre halkının tepkileri ve yargının yaptırımları sonuçsuz kalmaktadır. Örneğin Gökova civarındaki termik santraller hakkında, çevreyi kirlettiği, civardaki tarımsal üretime ve turizme olumsuz etkilerde bulunduğu ve arıtma üniteleri olmadığı gerekçeleri ile il idare mahkemelerince kapatma kararı alınmış, buna rağmen santraller, Kanun Hükümünde Kararname ve Bakanlar Kurulu kararları ile çalıştırılmaya devam etmektedir.

Hükümet, resmi düzeyde de kabul edilen % 25-26 civarındaki şebeke kayıplarını onarmayı önüne koymamış, çevre kirliliğini önlemede bir adım teşkil edecek bacagazı arıtma tesislerini projelerle eşzamanlı olarak ve ÇED'İ (Çevresel Etki Değerlendirmesi) projenin kabulünün ön şartı olarak değerlendirmemiştir. Dünyada bu konuda çalışmalar yapan Dünya Enerji Komisyonu, zaman zaman konferanslar düzenleyerek sorunu küresel ölçekte tartışmaktadır. Örneğin Toronto'da Kanada Hükümeti, UNEP ve WMO tarafından düzenle-

nen konferansta, karbondioksit emisyonu gibi sera etkisi yapan fosil yakıtlar, özellikle de termik santraller üzerinde durulmuştur. Buradan çıkan öneri, ilk etapta 2005 yılına kadar karbondioksit emisyon hacmini 1988 seviyesine göre % 20 azaltmaktır. Bunun yolu da kömür ve fuel-oil yakıtları tüketiminin azaltılmasından geçer. Gerçekçi olursak fosil yakıt kullanımını azaltmak nasıl mümkün olacaktır?

Önümüzdeki 20-30 yıl, gelişmekte olan ülkeler, nüfus artışı ve sanayileşmeden ötürü daha çok enerji talep

edeceklerdir. Öte yandan sanayileşmiş ülkeler kendi topraklarında kullanılmak istemedikleri, yoğun enerji kullanan ve çevreyi kirleten sanayileri ve eski teknoloji birikimlerini az gelişmiş ülkelere kaydırmak istemektedirler. Bu, önümüzdeki yıllarda da fosil yakıtların yoğun kullanılması demektir. Bu da, insanlık ve doğa için olumsuz öğeler olan sera gazı etkisi, iklim değişiklikleri, asit yağmurları, ormansızlaşma ve çölleşme anlamına gelmektedir. Yerel, yenilenebilir, fosil yakıtlara oranla oldukça temiz ve ucuz olan rüzgar, güneş, hidrolik, jeotermal, biomas, biyogaz gibi kaynakların ağırlıklı olacağı bütünlüklü enerji politikasının yanı sıra, şebeke onarımları da en az % 23 enerji tasarrufu sağlayacaktır.

Bu kaynakların kullanımına yönelik geçiş dönemlerinde kısa ve orta vadede çalıştırılabilecek termik santrallerde ise yer ve yakıt seçimi ile desülfürizasyon üniteleri, ÇED süreci, teknik ve idari yükümlülükler dikkatle incelenerek ve tarafsız bir yaklaşım ile yapılmalıdır. Termik santrallerin uygun yer, yakıt ve arıtma üniteleri bir arada düşünülerek katlanılabilir bir maliyet ile çevresel etkilerinin minimize edilmesi olanaklı olabilir. Ancak burada kamu denetimini şarttır.

Enerjide gelecek vadeden ve çevreye en az olumsuz etki yapan yerel/yenilenebilir kaynakların Türkiye ölçeğinde kullanılabilirliğinin araştırılması, enerji tasarruf tedbirlerinin araştırılarak, düşük enerji ile yüksek verim elde edilen teknolojileri öneren ve geliştiren önlemler alınması, enerjiden kaynaklanan çevre kirliliğinin önlenmesinde önemli katkılar sağlar.

Küresel ısınma ve hava kirliliğine karşı önerilen (dayatılan) enerji seçeneği ise nükleer enerjidir. Başlangıçta "sayaçsız elektrik" sloganları ile tanıtılan temiz, ucuz, risksiz ve çevreci olduğu iddia edilen nükleer santraller, çevre kirliliği, kamuoyunun

kabulü, atıkların saklanması ve risk boyutu ile sorunlu bir enerji türüdür. Milyonda bir risk taşıdığı iddia edilirken, bilinen irili ufaklı 30 civarında kaza meydana gelmiştir. Bunların kimisi geri dönülmez, uzun vadeli zararlara yol açacak boyutta olmuştur. (Tree Mile Island ve Çernobil bu boyuttaki kazalardır). Nükleer atık sorunu, konuyla ilgili gelişmiş teknolojilerin varlığına rağmen çözülememiştir. Yine bu teknolojinin malzemesi, yakıt, atık depolama ve teknik eleman bakımından dışa bağımlılığı, süregelen altyapı ve denetim yetersizliği, çevreye, insan sağlığına duyarsızlık ve bilinçsizlik, çöpün dahi patlayarak 38 kişinin öldüğü Türkiye'de nükleer enerjinin getireceği risk çok yüksektir. "Karanlıkta kalmamanın tek reçetesi, teknik bir zorunluluk" olarak dayatılan nükleer santraller, dünyanın önemli bir kesimince reddedilmiştir. Kullanan ülkeler ise kısıtlama getirmişler ve pek azı yeni yatırım yapmışlardır. Kapitalizmin sınırsız büyüme için ihtiyaç duyduğu yüksek miktarda enerjinin garantörü nükleer santralleri, onca riskine rağmen yaşam pahasına savunanlar, aksi takdirde sistemin kalbinin duracağını savunmaktadırlar.

Kapitalizmin kayıtsız şartsız yayılma ve tüketim adına giderek "post endüstriyel" sistemin kendine içkin kıldığı hatta sübap olarak kullandığı nükleer enerjinin gerekliliği, kaçınılmazlığı, hatta en çevreci üretim biçimi oluşuna dair argümanlar, esasen ve tamamen politik, teknik, ekonomik ve etik olarak büyük bir aldatmaca ve yanıltmadır.

Gelecek kuşakların yaşam hakkını gaspeden enerji politikaları ile günü kurtarmak çözüm değildir.

Amaç, kimin için, ne kadar, hangi koşullarda ve neleri gözden çıkarıldığınıza bakılmaksızın, tüketim kültürünün hizmetinde, gelecek kuşakların yaşam hakkını gaspeden enerji politikaları ile günü kurtarmak değil; insanların yaşam kalitelerini yükselten, doğayla uyumlu, sürdürülebilir, yenilenebilir, temiz, sağlıklı bir enerji üretim ve tüketim anlayışı oluşturulmalıdır.

Kaliteli, sürekli enerji ihtiyacı ne kadar yadsınmaz bir gerçekse, bunun insan ve çevre sağlığı açısından kabul edilebilir biçimde yapılması da o ölçüde önem taşır. Enerji ihtiyacı, sürekli, temiz ve çevreyle uyumlu, ekolojist bir gelişim anlayışı ile karşılanmalıdır. Eşitsizlik, yoksulluk ve az gelişmişlikle sıkı bağlantılar içinde olan ekolojik sorunlar bir yandan "sözde" çevre ve gelecek nesiller düşünülerek "Sürdürülebilir Kalkınma" kavramı etrafında tartışılırken, bir yandan da, devletin piyasa mekanizmalarına müdahalelerinin azaldığı, toplumcu plan-

lamayı gerektiren, sosyal devlet anlayışını yok edecek neo-liberal politikalar dayatılmaktadır. Enerji sektörünün özelleştirilmesi talebi de bu politikaların uzantılarından biridir.

Enerji sektörünün özel konumu

Elektrik enerjisi temel bir maldır. Yapısı gereği depo edilemediğinden ihtiyaç olduğunda, yeteri kadar üretilir. Bu yüzden üretim, iletim, dağıtım süreçlerinde etkin bir merkezi planlamayı zorunlu kılar. Büyümenin getireceği sorunların yanısıra yıpranmaya karşı yenileme ve yeni teknolojilere uygun altyapılar geliştirme, ancak merkezi planlama ile mümkün olur.

Özelleştirmenin gerekçesi olan rekabeti elektrik sektöründe sağlamak veya en azından rekabetin sürekliliğini sağlamak olanaksızdır. Bunu sağlamak, tüketiciye farklı kalite ve fiyatta elektrik satabilmek için birden fazla seçenek sunulmalıdır. Bunun için birden fazla şebekeye ihtiyaç duyulacaktır ki bu da akılcı ve ekonomik değildir. Tekelin zorunlu olduğu bu sektörün özel sektöre devri tekeli kırmaya yetmeyecektir. Bu sektörün özelleştirilmesi demek tüketiciyi şirketin insafına bırakmak demektir.

Elektrik enerjisi sistemi kurulması, büyük ölçekli yatırımları gerektirir. Bu enerjideki her tür dalgalanma ve kesinti sanayide maliyetlerin artmasına ve sanayi ürünlerinin dünya ölçeğinde pazarlarının daralmasına sebep olabilir.

AB ile yapılan enerji anlaşması gereğince, elektriğin enterkomekte sistemine bağlı olmasından dolayı özel sektör dilerse elektriği Avrupa'ya satmayı tercih ederek yerli sanayiciyi elektriksiz bırakılabilecektir.

Kar oranı düşük ve yatırım maliyeti yüksek bölgelere yatırım için özel sektör çok talepkar olmayacaktır. Bu durum, zaten geri olan hizmet götürme olanağını iyice daraltacaktır.

Türkiye'deki Sistem ve Uygulamalar

Elektrik enerjisi sisteminde dünyadaki yapılanıma incelenerek 1970'de TEK kurulmuş, elektrik enerjisi üretimi, iletimi ve dağıtımında merkezi bir yapı oluşturulmuştur. Ancak 1984 yılında çıkarılan 3096 sayılı Yasa ile, TEK dışındaki kuruluşlara da üretim, iletim, dağıtım yetkisi verilmiş, daha sonra 18.03.1993 tarih ve 513 sayılı Kanun Hükümünde Kararname ile TEK, TEAŞ ve TEDAŞ olarak ikiye ayrılmıştır. 3096 sayılı Yasaya dayanarak yapılan anlaşmanın özelliği, aday işletme açısından zarar riski tanımlayan bir yönünün bulunmamasıdır. İşletmenin devrini üstlenecek firmanın yasal güvencelerle, risk üstlenmeden sadece kar etmesi teminat altına alınacaktır.

Özelleştirme için öngörülen model önce yap-işlet modeli idi. Ancak bu çerçevede gerçekleştirilen uygulamalar, TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası tarafından Danıştay'a açılan dava sonucu, yürütmeyi durdurma kararı ile sonuçlandı. Yap-işlet modeli, Danıştay'ın denetim yetkisini dışarıda bırakan ve uluslararası dayatmayı getiren, ekonomik ve hukuki dayanaktan yoksun, sektördeki kaosu derinleştiren bir model oldu. Bakanlığın uzun süre bu hukuk dışı modelde ısrar etmiş olmasına rağmen Danıştay, Genel Kurul kararı ile yap-işlet modeli ile santral kurulmasına geçit veremeyerek uygulamaları geçici de olsa durdurabilmiştir.

Kaynaklar:

"Enerji Ne Kadar Ne İçin?", Ağaçkakan Dergisi, Sayı 21-22, Ocak 1995.

Künar, Arif, "Türkiye'de Nükleer Santraller ve Gerçekler" (Yayımlanmamış çalışma).

"Demir Leydi'nin Ülkesinde Özelleştirme", DİSK-AR, Aralık 1993.

Türkiye Enerji Sempozyumu Bildiriler Kitabı, TMMOB, Ankara, 1997.

Enerji Politikası ve Nükleer Santraller Raporu, EMO/TMMOB, Haziran, 1997.

Hediyelik Santral, Enerjinin Özelleştirilmesine Hıyar, Tes-İş, Ankara, 1997.

Enerji İskolunda Özelleştirme Raporu, Enerji Yapı Yol-Sen, Ankara, 1996.

milyonlarca küçük kızın yaşadığı SESSİZ SKANDAL

Rakamlar, gelişmekte olan ülkelerde, yaşları 10 ile 14 arasında değişen çocukların % 18'inin (Latin Amerika ve Karayipler'de % 7, Asya'da % 18 ve Afrika'da % 25) çalıştığını gösteriyor. Ancak ILO'ya göre bu istatistikler sadece yapısal sektörlerde ücretle çalışanları kapsıyor. ILO, ev içinde ve ev dışında ücretsiz çalışanları da dahil edilmesi durumunda bu sayının ikiye, hatta üçe katlanacağına inanıyor. Okul çağındaki yaklaşık 70 milyon kız çocuğu okula gitmiyor ve çoğunluğu evde olmak üzere çalışıyor. Bir çoğu da ailesine ek gelir sağlamak amacıyla ücretli çalışıyor.

Evde çalışma

Kızların bir çoğu, diğer yaptıkları iş ne olursa olsun, günde yaklaşık 4-16 saat evde çalışıyor; çamaşır yıkayarak, ev temizleyerek, su ve odun taşıyarak, ailenin küçük çocuklarına bakarak... Onlar, görünmeyen, isole edilmiş işlerde ücretsiz ve kayıt dışı çalışıyorlar.

Bir çok çalışma, evde çalışan kızların, erkek kardeşlerinden daha küçük olduğunu ve erkeklerden bir hafta içinde ortalama 7 saat daha fazla çalıştıklarını gösteriyor. Çünkü ev işleri yapılmasında erkek çocuklardan beklenen performans kızlardan daha az.

Erkek çocukların katkısı daha çok odun toplanması ve bazen de su taşınması. Bazı bölgelerde, suyun başın üzerinde taşınması kızlar için normal sayılırken, erkek çocukların omurlarının kırılmasını önlemek amacıyla aileler tarafından el arabası gibi araçlar tedarik ediliyor.

Uganda'da bir sivil kuruluşun

yaptığı bir çalışma, kız ve erkek çocukları arasında 4 yaşında başlayan bir iş bölümü olduğunu gösteriyor. Küçük kızlardan kendinden küçük kardeşlerini taşıması, darı öğretmesi, çamaşır yıkaması ve kilometrelerce yürüterek su taşınması beklenirken, aynı yaştaki erkek kardeşleri bütün bu işlerden muaf tutuluyor.

Ev işleriyle ilgili gelenekler bir yana, daha çok kadının çalışıyor olması, onların kızları için daha iyi bir ortam sağlamıyor. Çünkü aile sorumluluklarının paylaşımında cinsiyetçilik devam ediyor.

Dünya

Bankası tarafından çocuk emeği üzerine yayımlanan 1995 tarihli bir araştırma, anneleri işe giden kız çocuklarının, okula gitmek yerine ev işlerini yapmak için evde kaldıklarını gösteriyor.

Tarlalarda çalışma

Aile tarımının esas olarak erkek çocukları için bir görev olduğu ve bir sömürü kaynağı olmadığı yönündeki yaygın inanış gerçeklerle doğrulanmıyor. Bangladeş'te bir sivil toplum örgütünün yaptığı araştırma, tarım aletlerinin kullanılmadığı yerlerde,

toprağın her santiminin kadınların elleriyle sürüldüğünü gösteriyor. Ekim, bakım, hasat, harman, depolama gibi bütün aşamalarda ve ham maddenin yiyeceğe dönüşmesinde kız çocukları annelerine yardım ediyor.

Erkekler, saban sürüyor ve toprağı gübreliyor. Erkek çocuklar, sürülerin otlatılması ve ürünlerin pazara götürülmesi gibi yoğun zamanlarda yardım ediyor.

Ev dışında çalışma

Şehirlerde, ayakkabı boyacılığı yapmak, market otoparklarında ve fabrikalarda çalışmak gibi işlerle erkek çocukları tarafından yapıyor. Kız çocukları ise daha çok görülmeyen işlerde çalışıyorlar ve araştırmaların gösterdiğine göre, erkeklerden daha çok çalışıyorlar.

Genellikle, ev dışında çalışan kızların hayatı annelerinin hayatının tam bir tekrarı: düşük ücretli, patronun suistimaline açık ve prestiji az işlere hapsolüyorlar. Bazı durumlarda annelerinden bile daha kötü durumda yaşıyorlar. Hindistan'da örneğin, bir çok kız çocuğu parça başına ücret alınan işlerde çalışıyor (nakış, dikiş, değerli taşların parlatılması, oyuncak yapımı ve hahıcılık gibi).

Kadınlara bu iş için ücret verilirken, kız çocuklarına verilmiyor. Çoğunlukla full-time çalışıyorlar, okula gitme şansları yok ve hiçbir güvenceleri olmadan sağlıklarını tehlikeye atıyorlar. Ev dışında çalışıyor olsalar bile işten sonra ev işlerini yapmak zorundalar.

ÖZEL İSTİHDAM BÜROLARINA İLİŞKİN YENİ İLO SÖZLEŞMESİ

ILO'nun özel istihdam bürolarıyla ilgili olarak 1945'te kabul edilen 96 Nolu Sözleşmesi, işçileri sustirmale ve kötü deneyimlere karşı korumada yetersiz kalınca, ILO geçen haziran ayında Sözleşmeyi bugünün işgücü piyasasına adapte ederek yeniden düzenledi. Yeni Sözleşmeye göre, üye devletler, ülkelerindeki göçmen işçileri korumak ve özel büroların çocuk emeğini işe yerleşmesine veya kullandırmasına karşı gerekli önlemleri almakla yükümlü tutuluyor.

Sendikaların girişimiyle, Sözleşmenin önsözüne ve maddelerine, başta örgütlenme özgürlüğü ve toplu sözleşme hakkı olmak üzere temel işçi haklarına saygıyla ilgili bir hatırlatma eklendi. Bu haklar arasında asgari ücret, çalışma saati ve koşulları ve sosyal güvenlik yardımı da yer alıyor.

Geçen nisan ayında üç tarafın uzmanları tarafından yapılan bir toplantıda, göçmen işçileri özel iş bulma bürolarından koruyan bir uygulama prensibi (code of conduct) kabul edildi. Bu prensip 5 ana noktadan oluşuyor:

1- İlgili ülkeler arasında ikili ve çoktarafli anlaşmaların ve bu tarz istihdam konusunda özel ve kamu sektörleri arasındaki işbirliğinin ilerletilmesi.

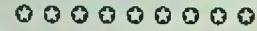
2- Hileli kayıtlara karşı zorunlu soruşturmanın olduğu yerlerde cezaları onaylayan ulusal ve uluslararası yasaların oluşturulması.

3- Uygulama prensibinin kabulüyle, özel büroların kendi düzenlerini oluşturmalarının teşvik edilmesi.

4- Doğrudan kayıtların ilerletilmesi ve işlemlerin basitleştirilmesi.

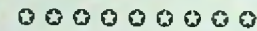
5- İnsan emeği pazarının ve illegal kayıtların önlenmesi için uluslararası işbirliğinin ilerletilmesi.

Bu yeni Sözleşme, hükümetlerin onayını ve göçmen işçilerin korunması için somut araçların oluşturulmasını bekliyor.

LATİN AMERİKA'DA ÇOCUK EMEĞİ

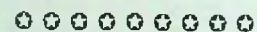
ILO'nun hesaplarına göre, Latin Amerika'da 15 yaşın altında yaklaşık 20 milyon çocuk çalışıyor. Brezilya'da 10-14 yaşlarında 7.6 milyon çocuk çalışırken, bunların % 90'ını çiftliklerde veya ev hizmetçisi olarak çalışıyor.

GLOBALİZMİN 7 GÜNAHI

Ticaret ve Kalkınma İçin Birleşmiş Milletler Konferansı'nın (UNCTAD) yıllık raporunda, dünyadaki ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin kontrolsüz bir biçimde hızla sarmallandığı ve çağdaş ekonominin 7 tedirgin edici karakterinin ayırıldığı vurgulanıyor.

Birincisi, dünya kaynaklarının çok zayıf olması. İkincisi, sanayileşmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasındaki uçurum. Üçüncüsü, orta sınıf küçülürken, her yerde zenginlerin daha da zenginleşmesi. Dördüncüsü, finansın sanayinin önüne geçmesi ve yatırımlardan özel kazanç elde etmesi. Beşincisi, sermayenin kazancının, emeğe verilenlere nazaran artması. Altıncısı, istihdam ve gelir güvencesinin azalması. Yedincisi, vasıflı ve vasıfsız işçilerin ücretleri arasındaki büyük uçurumun dünya çapında bir sorun haline gelmesi.

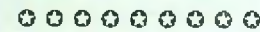
GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERİN BÜYÜME HIZLARI

Dünya Bankası'nın yeni bir raporu, gelişmekte olan ülkelerin büyüme hızlarının son 20 yıl içindeki

en hızlı artışı sağlayarak % 5.6'ya ulaştığını belirtiyor.

Afrika'nın güneyinde, geçmiş on yılda % 2 olan büyüme oranı, son iki yılın ortalamasında % 4'e yükseldi. Dünya Bankası, gelecek 10 yıl boyunca (1997-2007) dünyanın büyüme hızının ortalama % 3.4 olacağını tahmin ediyor. Bu sayının, gelişmekte olan ülkelerde yıllık ortalama % 5.5 olması bekleniyor.

Bu iyimser rakamlara rağmen, Dünya Bankası, büyümenin sürdürülebilmesi için gelişmekte olan ülkeleri "insan sermayesinin" geliştirilmesine daha fazla dikkat etmeleri yönünde uyarıyor.

TUC SENDİKALARI MÜCADELEYE ÇAĞIRIYOR

İngiltere'deki politik değişim, sendikalar açısından daha iyi bir ortamın oluşmasını sağladı.

Her ne kadar yeni hükümet sendikalar için özel bir kolaylık sağlamayacağını açıklamış olsa da, bazı önemli değişimler görülmeye başlandı bile. Ulusal asgari ücretin belirlenmesi ve işçilerin çoğunluğunun seçtiği sendikaların tanınmasına dair bir hakkı da içeren daha iyi bir yasal çerçevenin oluşturulmasına yönelik planlar hazırlandı. Hükümetin Avrupa Sosyal Şartı'nı imzalaması, sendikalar üzerindeki yasakları kaldırması, check-off işlemindeki bazı yasal kısıtlamaları kaldırması gibi adımlar sendikalar tarafından büyük bir memnuniyetle karşılandı.

TUC (İngiltere Sendikalar Konfederasyonu), sendikaların yüzüze olduğu en büyük mücadeleyi, sendika üyeliğinin yeniden yapılanması olarak saptıyor. TUC Genel Sekreter Yardımcısı Brendan Barber, sendikaların örgütlenmedikleri takdirde birer fosile dönüşeceği uyarısını yapıyor.

TUC'un önünde duran mücade-

le oldukça büyük. Son 7 yılda İngiltere'deki sendikalı işgücü sayısı 12 milyondan 7 milyon altına düştü. Ekonomidaki yapısal değişimler bu duruma neden olan en büyük etken. Eskiden sendikaların güçlü olduğu inalat sanayinde bugün çok daha az işçi çalışıyor.

Diğer bir çok ülkede olduğu gibi, sendikalar, istihdamın ağırlıkla küçük ve orta ölçekli işletmelerde olduğu ve part-time çalışmanın yaygın olduğu ve gitikçe genişleyen hizmetler sektöründe zayıflamaktadır. Sendikaların yeni üye kazanmaya çalıştığı hizmet sektöründeki daha geniş şirketlerde ise genellikle sendikal örgütlenme geleneği bulunmuyor. Bu durum karşısında TUC, sendika üyeliğini güçlendirmek ve sendikal hareketin tarihini değiştirmek üzere "Yeni Sendikacılık" kampanyası başlattı.

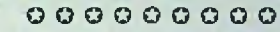
Kampanya, yeni üye kazanmayı anahtar öncelik yapma konusunda sendikaları cesaretlendirmeyi ve örgütlenmeye odaklı yeni araçları sağlayarak bu kararı desteklemeyi amaçlıyor.

TUC, bu kampanyayı geliştirmek için sendika örgütleriyle bir konferans düzenledi. Konferansta konuşan Avustralya Sendika Örgütlenme Çalışması Konseyi Müdürü Chris Walton, Avustralya sendikalarının, düşen üye sayısını arttırmak amacıyla, sadece üye kazanmak için çalışan örgütlerle nasıl bir mücadele başlattıklarını, bu amaçla full-time çalışacak yüzlerce genç örgütçüyü eğitime aldıklarını anlattı.

Avustralya sendikaları özellikle genç insanları üye yapmayı hedeflemişti ve bu deneyim, 20-24 yaş grubundaki işçilerin sadece 1/5'inin sendika üyesi olduğu İngiltere açısından da oldukça önemliydi. İngiltere'de işçilerin ortalama yaşı 31 iken sendikacıların ortalama yaşı 46'dır.

TUC'un Eylül ayında yapılan Kongresi'nde, kampanyanın son-

raki adımlarında, daha çok Avustralya ve ABD'deki gibi benzer öncelikler üzerine oturan planlar tartışıldı. Bu çerçevede, İngiltere'de bir Örgütlenme Akademisi kurulması fikri konuşuldu. Akademi'de, sendikalardaki kan kaybını tersine çevirmek için çok önemli bir rol üstlenecek olan sendika örgütçülerinin eğitilmesi planlanıyor. Örgütlenme Akademisi'nin kapılarının 1998'in Ocak ayında açılması hedefleniyor.

YABANCI ORTAKLIK VE ŞİRKET BİRLEŞMELERİ; MALİYETİ DÜŞÜRMEYİN POPÜLER YOLLARI

Yabancı ortak çılgınlığı, günümüzde gitikçe daralmakta olan dünyamızı sarmış bulunmakta ve milyonlarca işçi için de bir tehdit anlamına gelmektedir.

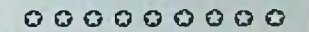
FİET ve üyeleri için, mevcut endişeler arasında en ciddi korku, işyerinde istikrarsızlıktır. Şimdilerde ise, Asya finansal krizi sonrasında IMF kurtarma paketi aracılığıyla -ki bu paket endüstriyel yeniden yapılanma ve özelleştirmeyi de içermektedir- kurumsal yatırımcıların hızla bu zayıflayan ekonomilere akın etmesinden endişe edilmektedir. Afrika, Güney Amerika, Orta ve Doğu Avrupa'daki özelleştirme ve piyasa liberalizasyonlarının da yabancı ortakların gelişmesine katkıda bulunduğu bir gerçektir.

Maliyetlerin düşürülmesi, yabancı ortaklık girişimlerinde hala kilit bir role sahiptir. Ekonomistler, ticaret eksperleri, insanları yabancı ortak alma faaliyetinin bir maliyet düşürme amacı taşımadığına, asıl amacın yeterli bir büyüme oranına ulaşmak olduğuna inandırmak istiyor. Oysa bugün bile maliyet düşürme, ortaklık politikalarının

ayrılmaz bir parçasıdır. Ayrıca, bir ortaklık ya da şirket ele geçirme durumunda yapısal bir çatışmanın ortaya çıkması ve iş organizasyonları ve istihdam üzerindeki etkilerin artması da kaçınılmazdır. Bu durum, özellikle finans sektörü için geçerlidir.

8 Aralık'ta açıklanan ve 2 İsviçre bankasının birleştiğini bildiren duyuruda, yeni banka oluşumunun aktif toplamının 600 milyar dolar civarında açıklandığıdır.

Yeni Banka, dünyanın 2. Banka Grubu olmuş ve İsviçre içi ve dışında toplam 12,000 kişilik bir istihdam kısıtlamasına gitmiştir. Bu yeni bankacılık oluşumu, bu önemli karara, sendikalar ya da FİET'le herhangi bir görüşme yapılmaksızın varmıştır.

FİNANSAL KÜRESELLEŞME SPEKÜLATÖRLERİ ZENGİN EDİYOR

Asya'daki finansal krizin etkileri, dünya ve Asya-Pasifik bölgesindeki hisse senedi borsaları arasında hızla yayılıyor. Geçtiğimiz aylarda bölgenin en güçlü borsası olan Hong-Kong Borsası, paniğin derinleşmesi yüzünden rekor bir düşüş kaydetti ve Hong-Kong para birimi de bu düşüşe bağlı olarak Amerikan doları karşısında hızla değer kaybetmeye başladı.

Finans ve ticaret piyasaları küreselleştikçe, istikrarsızlık ve panik de aynı oranda artıyor. Geçtiğimiz yılın başlarında, bölge para birimleri (Asya-Pasifik) önemli ölçüde değer kaybına uğramıştı. Ekim ayının sonunda Tayland Bahtı % 37, Endonezya Rupi'si % 30, Filipinler Pezo'su ve Malezya Ringit'i ise % 20 oranında değer yitirmiş bulunuyor.

Milyonlarca Güney Doğu Asya işçisi, ücretlerin kısıtlanması, iş kaybı ve finansal krizin etkisi altında gerileyen yaşam standardı ile karşı karşıya bırakılmıştır. Olaydan en çok etkilenen ülkeler arasında Tayland, Filipinler, Endonezya ve Malezya olmuştur. Hong-Kong hisse senedi borsasındaki düşüş ise, bu ülkenin, finansal krizinin yeni kurbanı olacağı korkusunu yaratmıştır.

Kore ve Avustralya gibi, bölgedeki diğer ülkeler de tehdit altındadır. Kriz sonuçta, Tayland'ı IMF'nin önerileri doğrultusunda "radikal bir finans yapılanması" planını onaylamak zorunda bırakmıştır. Endonezya için ise, görüşmeler devam etmektedir. IMF tarafından sunulan "paket" kapsamındaki öneriler, 1994 Meksika krizi ile büyük benzerlik taşımaktadır.

Tayland'da uygulamaya konan paket; kamu harcamalarında kısıntı, vergilerde artış, daha sıkı bir para politikası, bazı kuruluşların iflasına neden olabilecek finans sektöründe yeniden yapılanma ve en son olarak da, ülkenin ticari bankacılık sisteminde (büyük bankalarda) önemli bir yeniden yapılanma şeklindedir.

Ayakta kalmayı başarabilen kuruluşların pekçoğunun kredi portföylerinde, özellikle mal spekülasyonu alanında, geri dönmeyen kredilerin büyük ölçüde silinmesi gündeme gelecektir. Bu durum ise, söz konusu ülkelerdeki birçok şirketi işini kaybetme riski ile karşı karşıya bırakacak ve acil önlem alınmayacak olursa ekonomik gidişle ilişkin trendin yönü daha hızlı bir şekilde olumsuzlaşacaktır.

Olağanüstü Büyüme: Spekülatif Büyüme

Spekülatörlerin kaderi, ekonominin zayıflaması, para birimi

değerindeki ya da borsalardaki dengesizlikler ve genel anlamda zayıflama sömürülmesine bağlıdır. Bu zayıflıkların bulunduğu bölgelere spekülasyonlar, bölge hükümetini, ekonomiyi kurtarma ya da para biriminde istikrarın devamı konusunda seçim yapmaya zorlayacak bir şekilde ülke para birimine karşı milyarlarca dolar tutarında kumar oynarlar. Tayland, Malezya ve Endonezya'daki önemli direnişe rağmen, spekülasyonlar kazanmıştır. Bu, akıl almaz, dehşet verici bir adaletsizliktir.

Asya Kaplanları, son 20 yıldır önemli bir büyümeye ulaşmışlardır. Bu büyüme, bir yandan ülkelerdeki yaşam standardı ve gelir düzeylerini artırırken, diğer yandan da döviz ve hisse senedi piyasalarındaki spekülasyonları teşvik etti. Yerel ve deniz aşırı spekülasyonlar, milyarlarca dolar düzeyindeki yatırımlarını bu bölgenin döviz, hisse senedi ve mal piyasalarına yöneltti. 20 yıl süren büyüme süreci, bu spekülatif kazançların bulantık bir ortamda sağlandığı bir illüzyona dönüştü.

Yanlış Olan Neydi?

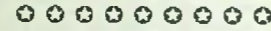
Asya'daki döviz problemlerine yönelik pek çok reklam yapıldı ve Amerikalı küresel finans spekülasyonu George Soros ile Malezya Başbakanı arasındaki söz düelloları basında yer aldı. Bölgedeki para birimleri ilk kez 1980 yılının başlarında, döviz değişim oranının çok düşük olduğu bir dönemde dolara sabitlendi. Fakat son 4 yıldır doların aşırı değerlenmesi sonunda bu ilişkinin sürdürülmesi imkansız hale geldi.

Bölge para birimlerinin aşırı değerlenen dolara sabitlenmesi; bölge paralarına karşı girişilen spekülatif hareketlerin artmasına, dış borçların artmasına ve özellikle Çin ve yeniden canlanan Japon

ekonomisi ve düşük Yen değerinden kaynaklanan aşırı rekabet sonucunda ihracat gelirlerinde düşüşe yol açmıştır.

Tüm bunların yanısıra, bölge ülkelerinin büyük bir çoğunluğu, yabancı yatırımları teşvik amacıyla bölgedeki faiz oranlarının yüksek düzeylerde sürdürülmesine seyirci kalmıştır. Bu arada, yapılan yatırımların büyük bölümü hisse senedi piyasaları ve borsalar ile karakteristik gelişme piyasalarına yönlendirilmiştir. APRO-FIET ve bölgedeki sendikal oluşumlar, teknolojik gelişmeler, eğitim, altyapı ve üretim sektörlerine daha fazla yatırım yapılması için çağrı yapmaktadır.

1996 yılındaki FIET-Dünya Bankası Konferansı'nda, yeni gelişen piyasalarda aşırı bankacılık ve sermaye piyasası işlemlerinin yer alması halinde kurumsal sistemlerin zayıfladığı, düzenleyici kontrollerin azaldığı ve finansal işlemlerdeki şeffaflığın da ortadan kalktığı vurgulanmıştır.

BURMA: DİKTATÖRLÜK ALTINDA SENDİKALAR

Burma Sendikalar Federasyonu'nun (FTUB) iki yöneticisi, U Myo Aung Thant ve U Khin Kyaw, eşleri ve çocuklarıyla 13 haziranda Rangoon'da tutuklanırken, Genel Sekreteri Maung Maung'un başına ise ödül konuldu. Tutuklulardan halen bir haber almamıyor.

Ülkedeki fabrikaların % 98'inin hükümet ve dolayısıyla ordu tarafından işletiliyor olması, Burma'daki sendikal hareketin sorunlarını daha da şiddetlendiriyor.

Ülkede çok düşük olan ortalama ücretle sadece 5 kilo tavuk almabiliyor.

Kaynak: Trade Union World No: 2, 3 1997

ULUSLARARASI ÇALIŞMA STANDARTLARININ İÇ HUKUKTA YERİ

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), çalışma yaşamına ilişkin "uluslararası çalışma standartlarını" oluşturan ve Birleşmiş Milletlerin uzmanlık kuruluşu olarak görev yapan, sürekli yapısı bulunan bir örgüttür.

ILO, kurulduğu 1919 yılından 1997 yılı sonuna kadar 180 sözleşme kabul etmiş olup, Türkiye bunlardan otuzaltısını onaylamış bulunmaktadır... Bu sözleşmelerden, 29, 87, 98, 100, 105, 111, 138 Nolu sözleşmeler olarak ILO sözleşmeleri olarak tanınır.

DISK'in de üyesi olduğu Uluslararası Özgür Sendikaları Konfederasyonu (ICFTU), çalışma yaşamında baskı, sömürü ve ayrımcılığı önlemeyi amaçlayan yedi ILO sözleşmesini temel sözleşmeler kabul ederek, bu sözleşmelerin içerdiği çalışma standartlarının Dünya Ticaret Örgütü (WTO) tarafından benimsenmesini talep etmektedir.

Uluslararası temel çalışma standartlarının, ülkemiz çalışma mevzuatı içinde prensipler biçiminde yer aldığını belirtiriz. Zira bu temel 7 vadede LO sözleşmesinden beş tanesi (87, 98 100, 105 ve 111) ülkemizce onaylanmıştır. Diğer iki sözleşmenin (29 ve 138) onaylanması 27 Ocak 1998 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 4333 ve 4334 sayılı Kanunlarla uygun bulunmuş olup Bakanlar Kurulunca henüz onaylanmamıştır. Esasen, bu beş sözleşmenin içerdiği hükümler, Anayasamızın 90. Maddesine göre kanun hükmünde olmakla birlikte, iç hukukta etki yapması, uygulanabilir olması, bu sözleşmelere paralel yasal düzenlemelerin yapılmasına bağlı görülmektedir. Uluslararası sözleşmelerin iç hukuktaki yerini ve etkisini değerlendiren bir kısım yüksek yargı or-

ganına ait kararlar bu doğrultudadır.

Uluslararası temel çalışma standartlarının içerdiği hak ve özgürlüklerin önemli bir kısmı, Anayasa ve yasalarımızda prensip getiren hükümler olarak yer almışsa da, kabul edilen bu prensiplere getirilen önemli istisna ve yasaklamalarla, ihlal halinde öngörülen komik yaptırımlarla, bu hak ve özgürlükler göstermelik olmaktan öteye gidememektedir. Bu istisna ve yasaklamaların saptanması, bu sözlük sayfasının sınırlarına sığmayacağından, temel çalışma standartlarının iç hukukumuzdaki karşılığını belirtmekle yetinmeyeceğiz.

87. ve 98 sayılı Sendika Özgürlüğü ve Toplu Pazarlık Hakkına İlişkin ILO Sözleşmeleri'nin güvenceye aldığı hak ve özgürlüklere ilişkin düzenlemeler, Anayasamızın 51, 53 ve 54. maddeleri ile 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ve 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu'nda yer almaktadır.

29 ve 105 sayılı Zorunlu Çalışmanın Yasaklanmasına İlişkin ILO Sözleşmeleri'nin içerdiği haklar, Anayasamızın 18. Maddesinde düzenlenmiş olup, bu madde, hiç kimenin zorla çalıştırılmayacağını, angaryanın yasak olduğunu hüküm altına almıştır.

100 ve 111 sayılı Ücret, İş ve Meslekle İlgili Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesine İlişkin ILO Sözleşmeleri'nin içerdiği hükümler, Anayasamızın, Kanun Önünde Eşitlik başlığını taşıyan 10. Maddesi ve pozitif ayrımcılık içeren 50. Maddesi ile güvenceye alınmıştır. Anayasamızın 50. Maddesi "kimsenin yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmayacağı, küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanların, çalışma şartları bakımından özel olarak korunacağı" hükmünü sevk etmektedir.

138 sayılı İşe Başlamada (İstihdamda) Asgari Yaş Sınırına İlişkin ILO Sözleşmesi, genel olarak bundan önceki sözleşmelerde kabul edilmiş olan 15 yaş sınırını korumakla birlikte, prensip olarak 18 yaşından küçük gençlerin sağlık, güvenlik ve manevi gelişmesini tehdit eden işlerde çalıştırılmalarını yasaklamakta, bu sınırın belirli istisnai durumlarda, ülkelerin özgün konumları da gözönünde bulundurularak 16 yaşa indirilebileceğini kabul etmektedir.

Anayasamızın yukarıda değindiğimiz 50. Maddesi, bu sözleşmenin güvenceye aldığı hakların, iç hukukumuzda anayasal kaynağını oluşturmaktadır.

1475 sayılı İş Kanununun 67. Maddesi, "15 yaşından aşağı çocukların çalıştırılmaları yasaktır. Ancak, çocukların sağlık ve gelişmelerine, okul veya mesleki eğitim ve mesleğe yöneltilme programlarına devamlarına, yahut öğrenimden faydalanma kabiliyetlerine zarar vermeyecek nitelikteki hafif işlerde 13 yaşını doldurmuş çocukların çalıştırılmaları mümkündür. Okula gidenlerin iş saatleri, okul saatlerine engel olmayacak şekilde düzenlenir ve ders saatleri 7,5 saatlik çalışma süresinin içinde sayılır." hükmünü sevk etmektedir. Kanunun 68, 69 ve 78. maddeleri de, 18 yaşını doldurmuş çocukların madden ocağı, kablo döşemesi, kanalizasyon ve tünel inşaatı gibi yer altı ve sualtı işler ile, gece ve ağır, tehlikeli işlerde çalıştırılmalarını yasaklamaktadır. 3308 sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanununa göre, çırak olabilmek için 14 yaşını doldurmuş, 19 yaşından gün almamış olmak şartı bulunmaktadır."

Sonuç olarak ülkemizin onaylamadığı 2 temel sözleşmeden 29 sayılı sözleşmenin, aynı standardı düzenleyen 105 sayılı temel sözleşme ile ikame edildiği; onaylan-

mayan 138 sayılı sözleşmenin getirdiği standartlara, iç hukuk düzenlemeleri ile yaklaşmış olmakla birlikte, henüz ulaşılamadığı söylenebilir.

Ayrıntı için kaynaklar :

DISK-AR Bülteni/Temmuz-Ağustos 1997/Sayı 21/Sözlük/Sh.35

Kamil Ateşoğulları, Uluslararası Çalışma Örgütü ve Türkiye, Petrol-İş Yayın-44/1997

4

Bütçe**1998 Bütçesi**

Geçmiş bütçelerle aynı kaderi paylaşmaya mahkum olan 1998 Bütçesi, borç faizlerine teslim olmuş durumda.

7

Sosyal Güvenlik**Her Alanda Reform**

Ekonomiyi oluşturan temel yapılardan bağımsız olarak hazırlanacak bir sosyal güvenlik reformu çözüm değil, sorunun daha da büyümesini getirir.

11

İmalat Sanayii**İstihdam ve Ücretler**

1993-97 yılları arasında imalat sanayiinde, istihdamda ve ücretlerde görülen çarpıcı gelişmeler.

14

Özelleştirme**Tütün'de****Özelleştirme**

Akhisar Tütün Fabrikasının yabancı bir şirkete satışı, tütün üzerinde oynanan oyunun ilk perdesi.

15

Dosya**Dünya Ticaretinde Uluslararası****Çalışma Standartları**

Ekonominin küreselleşmesi ve sermayenin dünya ticaretine ağırlığını koymasıyla çalışma yaşamında yaşanan gelişmeler.

23

Dünya Ticareti**Küreselleşme, Bölgeselleşme ve Dünya Ticaret Örgütü**

Dünya ekonomisindeki küreselleşme ve bölgeselleşme olguları ve dünya ticaretinin

kurallarını belirlemek üzere oluşturulan Dünya Ticaret Örgütü'nün yaşanan gelişmeler üzerindeki etkisi.

27

Enerji**Türkiye'nin Kritik Sektörü Enerji**

Bir kamu sektörü olan enerjinin özelleştirilmesiyle birlikte gündemimize gelecek sorunlar.

31

Kadın**Sessiz Skandal**

Okula gidemeyen ve çoğunluğu çalışmak zorunda bırakılan 70 milyon kız çocuğu cinsel ayımcılığın kurbanı oluyor.

32

Dünya Turu

ILO özel istihdam bürolarıyla ilgili sözleşmesini günümüze uyarladı. Küreselleşmenin 7

günahı.

Gelişmekte olan ülkelerin büyüme hızları.

İngiltere'deki sendikal mücadelede yeni gelişmeler ve arayışlar.

Yabancı ortaklıklar ve şirket birleşmeleri maliyet düşürmenin yeni yolları olarak öne çıkıyor.

Finansal küreselleşme spekülâtorleri zengin ediyor.

Burma'da sendika yöneticileri cezaevinde.

35

Sözlük**Uluslararası****Çalışma****Standartlarının İç****Hukuktaki Yeri**

Dünya'da en çok ILO sözleşmesi imzalayan 24 ülke olmakla övülen Türkiye'nin yaman çelişkisi. Sözleşme imzalanır ama uygulanmaz.

22

DİSK-AR